

Nr 205.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående nya bestämmelser om medlemskap av finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m.; given Stockholms slott den 27 mars 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Ivar Persson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås ändrade bestämmelser om medlemskap av finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg, avsedda att träda i tillämpning å dag som Kungl. Maj:t bestämmer. De nya bestämmelserna förutses kunna komma att medföra minskning i församlingarnas skatteunderlag. I avvaktan på resultatet av en blivande utredning om vissa frågor, som sammanhänger med en framtida upplösning av församlingarna ifråga, föreslås att ur kyrkofonden skall efter Kungl. Maj:ts bedömande få givas bidrag till de båda Stockholmsförsamlingarna till bestridande av lönekostnader för i dessa församlingar anställda präster.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 mars 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, anmäler efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet *fråga angående nya bestämmelser om medlemskap av finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m.* Departementschefen anför därvid följande.

Inledning.

Förutom de territoriella församlingarna finns för närvarande inom riket följande sju *icke-territoriella församlingar av svenska kyrkan*, nämligen hovförsamlingen, Karlsborgs församling, Karlskrona amiralitetsförsamling, Skeppsholms församling i Stockholm, finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg. Av dessa är dock Karlsborgs församling endast delvis icke-territoriell. Sistberörda församling i den mån den är icke-territoriell, samt Karlskrona amiralitetsförsamling och Skeppsholms församling utgör *militära församlingar*. Nämnda finska och tyska församlingar plägar benämnas *nationella församlingar*.

I förordningen den 30 september 1910 (nr 103) angående behörighet att kyrkobokföras i icke territoriell församling av svenska kyrkan har meddelats detaljerade bestämmelser beträffande vilka personer som skall kyrkobokföras i hovförsamlingen och i de militära församlingarna. Beträffande de nationella församlingarna finns däremot i förordningen icke några motsvarande detaljbestämmelser utan endast ett hänvisningsstadgande av innehåll, att i nämnda församlingar skall kyrkobokföras de, som enligt vad därom är särskilt föreskrivet är medlemmar av dessa församlingar.

De i sistnämnda hänseende gällande bestämmelserna är meddelade: för finska församlingen i Stockholm i nådigt brev till överståthållarämbetet

den 21 december 1840, för tyska församlingen i Stockholm i nådigt brev till överståthållarämbetet den 1 mars 1841 och för tyska församlingen i Göteborg i nådigt brev till länsstyrelsen därstädes den 5 maj 1882.

Enligt ifrågakvarande bestämmelser skall till *finska församlingen i Stockholm* höra i Stockholm bosatta

- a) i Finland eller annorstädes av finska föräldrar födda personer,
- b) män av finsk börd och deras hustrur, även om dessa härstammar från annan nation än den finska,
- c) barn efter nämnda föräldrar, så länge de tillhör föräldrarnas hus, och även därefter, om de det åstundar, samt
- d) styv- och fosterbarn, utan avseende å härkomst, så länge de är medlemmar av familjer tillhörande finska församlingen.

Dessa bestämmelser har tidigare så tolkats, att varje inom Finland född person, oberoende av trosbekännelse och medborgarskap, vid inflyttning till Stockholm — från Finland eller annan ort — kyrkoskrivits i finska församlingen, dock ej i Finland födda rikssvenskar, som bibehållit sitt svenska medborgarskap. Intill senare tid har alla personer, födda inom Norrbottens finsktalande församlingar, vid inflyttning till huvudstaden kyrkoskrivits i finska församlingen. Detta anses ha skett dels på grund av det i 1840 års bestämmelser förekommande uttrycket »annorstädes av finska föräldrar födda personer», dels ock på grund av att de tillhört ett inom Sverige befintligt finskt språkområde och ansetts böra tillhöra den församling, i vars kyrka de kunnat få tillfälle att deltaga även i finsk gudstjänst. Numera inskrives dock inga svenskfödda personer, som inflyttar till Stockholm från finsktalande församlingar i Norrbotten, i den finska församlingen i huvudstaden, därest de icke själva önskar det. Bestämmelsen att barn till föräldrar, som är kyrkoskrivna i finska församlingen, får kvarstå i denna, om de själva det åstundar, har tolkats så, att icke blott barn i första led, födda i finska församlingen, utan också barn i följande led fått tillhöra sina föräldrars församling, så länge de själva önskar det. Personer, som själva varit födda i finska församlingen eller vilkas föräldrar tillhört denna församling, har sålunda vid återinflyttning till Stockholm blivit kyrkoskrivna i finska församlingen, om de själva önskat det. Denna tolkning av uttrycket »barn efter nämnda föräldrar» synes ha tillämpats redan från början.

Enligt gällande bestämmelser skall till de *tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg* höra i respektive städer bosatta

- 1) i Tyskland eller annorstädes av tyska föräldrar födda personer av den evangelisk-lutherska trosbekännelsen,
- 2) män av tysk börd och deras hustrur, även om dessa härstammar från annan nation än den tyska, samt
- 3) barn efter nämnda föräldrar, så länge de tillhör föräldrarnas hus, och även därefter, om de det åstundar.

Sistnämnda bestämmelser har tolkats så, att med »i Tyskland eller anorstädes av tyska föräldrar födda personer» avses sådana, som använder tyska språket såsom modersmål, sålunda även österrikiska, tjeckoslovakiska och polska undersåtar m. fl., vilka tillhört den tysktalande befolkningen i respektive länder och tillika bekänner den evangeliska läran. Även personer tillhörande den tyska befolkningen i de förutvarande randstaterna vid Östersjön har ansetts vara inskrivningsskyldiga i tyska församlingen. Bestämmelsen, att barn efter nämnda föräldrar må tillhöra tyska församlingen, om de det åstundar, har sedan gammalt tolkats så, att den omfattat icke endast barn i första led utan också barn i följande led, och avser sålunda, att församlingsmedlemmarnas efterkommande allt framgent får tillhöra tyska församlingen, om de så önskar.

Det må erinras, att grunden för anslutning till de tre nationella församlingarna icke utgöres av viss fortfarande eller förutvarande statstillhörighet utan av ett därifrån skilt nationalitetsbegrepp. I den finska församlingen skall kyrkobokföras även främmande trosbekännare men i de tyska endast sådana främmande trosbekännare, som är hustrur och i föräldrahemmet varande barn till församlingsmedlemmar. Andra främmande trosbekännare av tysk nationalitet skall alltså kyrkobokföras i vederbörlig territoriell församling.

I en den 13 september 1933 dagtecknad, till Kungl. Maj:t ställd skrivelse hemställde *18 medlemmar av kyrkofullmäktige i Göteborg*, att Kungl. Maj:t måtte efter erforderlig utredning vidtaga sådana åtgärder, att stadens tyska församling, vars ekonomi på visst sätt var sammankopplad med de territoriella församlingarnas därstädes, för framtiden komme att i såväl ekonomiskt som administrativt hänseende helt och hållet *skiljas från nämnda territoriella församlingar*.

Sedan ifrågavarande framställning varit föremål för remissbehandling, anbefalldes Kungl. Maj:t den 10 maj 1935 kammarkollegiet att dels verkställa *utredning rörande den tyska göteborgsförsamlingens ställning såväl inom den svenska kyrkoorganisationen som ock särskilt i förhållande till Göteborgs Kristine församling och den kyrkliga samfälligheten i Göteborg* samt rörande vad därmed i övrigt kunde äga sammanhang, däribland *äganderätten till Kristine kyrka*, dels till Kungl. Maj:t inkomma med berörda utredning och därvid avgiva de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I en inom riksdagens första kammare år 1945 väckt *motion* (nr 40) hemställde *herr Sjödahl*, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande av åtgärder, varigenom den *tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg samt församlingar av motsvarande art avskaffades*.

Sedan motionen remitterats till första kammarens första tillfälliga ut-

skott, inhämtade utskottet yttranden från domkapitlen i Stockholm och Göteborg samt från kammarkollegiet. Av domkapitlen inforrades utlåtanden från kyrkoråden i vederbörande nationella församlingar.

Första kammarens första tillfälliga utskott anförde i utlåtande (nr 9) över motionen bl. a., att gällande bestämmelser om anslutning till de finska och tyska församlingarna innebure, att även svenska medborgare tvångsvis anslötes till församlingar med främmande nationsbeteckning. Trots deras främmande nationsbeteckningar vore ifrågavarande församlingar svenska församlingar, ehuru tvåspråkiga, och de stode under respektive domkapitels lydnad samt åtnjöte icke understöd från annat land. Icke desto mindre kunde den tvångsvisa anslutningen till de nämnda församlingarna, särskilt när det gällde den tredje generationen, betecknas som ett intrång i svenska medborgares frihet, och utskottet funne, att detta förhållande kunde giva anledning till ett nytt övervägande. Kammarkollegiet hade i sitt yttrande anført, att ett avskaffande av den tvångsvisa anslutningen komme att aktualisera frågan om församlingarnas bestånd över huvud taget, då deras ekonomi icke torde kunna grundas enbart på frivillig anslutning till dem. Då emellertid i vissa avseenden skäl mot fortvaron av nuvarande ordning föreläge, anslöte sig utskottet till den mening, som utvecklats såväl av domkapitlet i Göteborg som av kammarkollegiet, nämligen att en utredning i ämnet måtte komma till stånd, varefter nödiga åtgärder, vartill utredningen kunde ge anledning, finge ankomma på Kungl. Maj:t. Utskottet hemställde därför, att första kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av spörsmålet, huruvida åtgärder borde vidtagas, varigenom den tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg samt församlingar av motsvarande art kunde avskaffas. — Första kammaren beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Sedan frågan hänskjutits till andra kammaren och dennas första tillfälliga utskott (utl. nr 14), anslutit sig till vad första kammarens första tillfälliga utskott anført, biträdde andra kammaren första kammarens i ärendet fattade beslut.

Riksdagens skrivelse avläts den 29 juni 1945 (nr 470).

Kungl. Maj:t uppdrog den 13 juli 1945 åt *kammarrådet E. H. Schalling* att verkställa den av riksdagen begärda utredningen. Några särskilda direktiv för denna meddelades icke. Vidare beslöt Kungl. Maj:t den 31 december 1945 att återkalla det förut nämnda åt kammarkollegiet år 1935 givna utredningsuppdraget rörande tyska församlingen i Göteborg, med vilken utredning på grund av anvisningar från cheferna för finans- och ecklesiastikdepartementen fått anstå. Samtidigt föreskrevs, att handlingarna i detta ärende skulle överlämnas till Schalling, att av denne tagas i övervägande vid fullgörandet av det honom meddelade utredningsuppdraget.

Med skrivelse den 30 september 1947 har Schalling överlämnat *betänkande med utredning angående organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m.* (SOU 1947:56). I skrivelsen har Schalling — i det följande kallad utredningsmannen — framhållit, att han utgått ifrån, att uttrycket »motsvarande art» i riksdagens skrivelse har avseende på de till svenska kyrkan hörande s. k. nationella församlingarna. Utredningsmannen har i skrivelsen vidare meddelat, att han under utredningens gång hållit konferenser med berörda församlingars kyrkoråd samt, vidkommande tyska församlingen i Göteborg, med kyrkonämnden i staden.

Över betänkandet har yttrande avgivits av *kammarkollegiet* efter hörande av *överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, domkapitlen i Stockholm och Göteborg, församlingsdelegerade i Stockholm, kyrkofullmäktige i Göteborg samt vederbörande församlingar och deras prästerskap*. Sedan förnyade utlåtanden inhämtats av nämnda domkapitel, har *statskontoret* avgivit yttrande i ärendet.

I detta sammanhang må även erinras om att 1951 års kyrkomöte i skrivelse nr 22 — med anledning av en i ämnet väckt motion — hemställt, »att den pågående utredningen angående de icke-territoriella församlingarnas ställning måtte avslutas så snart ske kan».

Historisk översikt över de nationella församlingarnas tillkomst och utveckling m. m.

Av betänkandet inhämtas rörande de finska och tyska församlingarnas tillkomst och utveckling i huvudsak följande.

Finska församlingen i Stockholm. Den äldsta av de nationella församlingarna i Sverige är den finska i Stockholm. Församlingsbildningen torde kunna förläggas till omkring år 1561. I över 150 års tid höll församlingen sina gudstjänster i olika kyrkor i Stockholm, och under viss tid fick församlingen gemensamt med den tyska begagna S:t Gertruds kapell, nuvarande tyska kyrkan. Denna uppläts emellertid år 1607 till tyska församlingen ensam. År 1725 beslöt församlingen att, med Kungl. Maj:ts medgivande, till kyrka inköpa det s. k. lilla bollhuset vid Slottsbacken. Till täckande av kostnaderna för fastighetsköpet samt iordningställandet av kyrkan erhöll församlingen ekonomiskt stöd av kronan bland annat genom medgivande till en rikskollekt samt genom ett anslag å 60 000 daler kopparmynt, utgörande en senkommen ersättning för att församlingen mist rätten att använda S:t Gertruds kapell. Kungl. Maj:t tillförsäkrade år 1725, efter riksdagens hörande, församlingen »en beständig och okvald och rolig possession av deras upprättade nya kyrka samt därtill hörande hus och plats». Sedan Sverige genom 1809 års fredstraktat med Ryssland förlorat

Finland, uppkom fråga om församlingens fortsatta bestånd. Kungl. Maj:t förklarade emellertid år 1811, att den finska kyrkan skulle bibehållas och hit ankommande finnar allt framgent åtnjuta rättighet att anses som medlemmar av denna församling. Nu gällande bestämmelser om medlemskap i finska församlingen är, såsom förut framhållits, av år 1840.

Tyska församlingen i Stockholm. Även den tyska församlingen i Stockholm bildades under 1500-talet. Johan III upplät år 1571 plats till kyrkobyggnad åt församlingen, men något kyrkobygge kom aldrig till stånd. I stället fick tyska församlingen år 1607 ensam rätt att njuta och behålla S:t Gertruds kapell. Gustav II Adolf utfärdade år 1612 privilegier för tyska församlingen i vilka bekräftades, att församlingen skulle äga rätt att njuta och behålla denna kyrka för sig och sina efterkommande till tyska församlingens bästa i evig tid. I kyrkan skulle predikan hållas på tyska språket. Församlingen skulle själv äga rätt välja sina präster, men valet skulle stadfästas av Kungl. Maj:t. På därom av församlingen gjorda framställningar bekräftades dess privilegier vid varje tronskifte intill år 1844, da Kungl. Maj:t förklarade, att ingen ytterligare bekräftelse därpå erfordrades. År 1841 utfärdades de ännu gällande bestämmelserna om medlemskap av tyska församlingen.

Tyska församlingen i Göteborg. Denna församling grundades i mitten av 1600-talet. Drottning Kristina utfärdade år 1649 privilegiebrev för församlingen, i vilket förklarades att tyskarna i Göteborg skulle äga rätt att uppbygga och inrätta en kyrka, i vilken de finge förrätta sin gudstjänst på eget modersmål. Församlingen tillförsäkrades rätt att för sig och sina efterkommande i evig tid njuta och okvalt behålla denna kyrka. Församlingen skulle själv äga utse präst, men valet skulle bekräftas av Kungl. Maj:t. Till bestridande av kostnaderna för kyrkobygge åtnjöt församlingen i stor omfattning bidrag av statsmedel.

Det tyska elementet i församlingen blev under 1700-talet allt ringare och kom i mindretal i förhållande till det svenska. På grund av denna utveckling uppkom önskan, att gudstjänst skulle hållas på svenska språket. I anledning härav beslöt Kungl. Maj:t år 1773, att en svensk och en tysk präst skulle tillsättas i församlingen, vilken därigenom kom att bestå av en svensk och en tysk avdelning. Liksom tyska församlingen i Stockholm begärde och erhöll församlingen vid varje tronskifte bekräftelse på sina privilegier. Åren 1844 och 1860 uttalade emellertid Kungl. Maj:t, att församlingens privilegier icke behövde någon bekräftelse.

Genom nådigt beslut den 5 maj 1882 indelades Göteborg i sex territoriella församlingar; en av dem var Kristine församling. Dessa församlingar skulle enligt förordningen den 5 maj 1882 (nr 20) angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg i ekonomiskt hänseende utgöra en enhet. Den tyska icke-territoriella församlingen bibehölls och i nämnda nådiga beslut meddelades även nya anslutningsbestämmelser för församlingen, vilka bestämmelser alltfört gäller.

I beslutet den 5 maj 1882 förordnades vidare, att den för tyska församlingens dåvarande svenska och tyska avdelningar gemensamma kyrkan skulle *upplätas till begagnande* även av Kristine församling, ävensom att tyska församlingens övriga fastigheter och lösa egendom jämte dess kassor och donerade medel skulle *överlämnas* till den för de territoriella församlingarna gemensamma kassan mot villkor bland annat: att

tyska församlingen allt framgent eller till dess hennes andel i kyrkan utlöstes eller ny kyrka uppfördes åt endera församlingen bibehölles vid rättigheten att till sina gudstjänster och kyrkliga förrättningar begagna kyrkan tillsammans med Kristine församling i den ordning, som framdeles bleve bestämd, dock att tyska församlingen, när fråga uppstode om dylik utlösen eller om ny kyrkobyggnad för endera församlingen, icke finge mot sitt bestridande avhändas rättigheten till den dåvarande kyrkan, att avlösningsförmånerna åt kyrkoherden i den tyska församlingen skulle bestridas av den gemensamma kassan, att nämnda kassa, vilken skulle övertaga församlingens alla tillgångar, ansvarade för alla de skulder, i vilka församlingen vid territorialindelningens verkställande kunde häfta, fullgjorde de förbindelser, som församlingen hade iklätt sig, samt bestrede kostnaderna för kyrkans behöriga vård och underhåll ävensom övriga utgifter, varemot det skulle åligga den tyska församlingens medlemmar att lika med stadens övriga invånare årligen erlægga de bidrag till den gemensamma kassan, vilka bleve i laglig ordning utdebiterade samt att avgörandet av alla de angelägenheter, vilka i följd av nämnda villkor bleve för den tyska och Kristine församling gemensamma, överlämnades till en nämnd, bestående av ledamöterna i vardera församlingens kyrkoråd och så många i övrigt å kyrkostämman utsedda fullmäktige, att talan för vardera församlingen fördes av tolv personer, jämte en av domkapitlet utsedd ordförande, vilken ägde deltaga i besluten och hade utslagsröst vid paria vota.

Nyssnämnda förordning av den 5 maj 1882 har fr. o. m. år 1932 ersatts av lagen den 12 juni 1931 (nr 201) angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg, vilken dock i här berörda hänseenden icke innebär någon saklig ändring i 1882 års principer.

I förevarande sammanhang må även framhållas, att tyska församlingar funnits även i Norrköping, Karlskrona och Malmö, men att dessa upplösts under 1800-talet.

Beträffande *församlingsanslutningen och dess grunder* har utredningsmannen anført bland annat följande.

Uppkomsten av de finska och tyska församlingarna betingades av förekomsten i rikets viktigaste städer av betydande befolkningselement med annat språk än det svenska men med samma religion som landets egen, uppfattningen att deltagande i gudstjänstens och religionsundervisningens olika former var en medborgerlig plikt samt svårigheten eller omöjligheten för nämnda befolkning att tillgodogöra sig den gudstjänst och den undervisning, som förrättades på svenskt språk. Den enda tänkbara lösningen av de problem, som sammanhänge härmed, var bildandet av en särskild församling kring en finskspråkig resp. tyskspråkig präst. Det räknades till överhetens naturliga skyldigheter att sörja för en sådan församlingsbildning, att ställa erforderlig gudstjänstlokal till menighetens förfogande och att i fall av behov giva denna ekonomiskt understöd, det senare i allmänhet en tvingande nödvändighet, då bidrag från menigheten så gott som helt måste byggas på frivillighet. Anslutningen var mindre ett tvång än en förmån, men den utgjorde förutsättning för medlemmarnas tillfredsställelse fullgörande av de medborgerliga skyldigheterna i religiöst hänseende.

Gemensamt för envar av de nu existerande s. k. nationella församlingar-

na är, att de tillkommit så att säga såsom parallellförsamling till en i samma stad existerande svensk församling. Så till vida var från början alla församlingarna i Stockholm personella, att de inom ett gemensamt territorium, området för den stad inom vilken de bildats, var och en innefattade en nationell menighet, den svenska (Storkyrko- eller stadsförsamlingen), den finska och den tyska. När i slutet av 1500-talet Klara församling utbröts från den dåvarande svenska stadsförsamlingen, blev de svenska församlingarna i huvudstaden territoriella, d. v. s. fick anslutning och verksamhet begränsad till vissa bestämda delar av stadsområdet. I Göteborg dröjde detta till år 1883.

Kvarblivandet inom dessa s. k. nationella församlingar i flera generationer av helt försvenskade ättlingar till de ursprungliga finska och tyska medlemmarna var en företeelse, som man väl knappast räknat med vid den ursprungliga församlingsbildningen men som i praxis blivit vederbörligen sanktionerad. Man fick, såsom tydligast framstår i Göteborg, en dubbelorganisation till den ordinarie församlingsindelningen. Sedan 1600- och 1700-talens frikostighet från statens och enskildas sida gent emot de nationella församlingarna upphört, blev det för dessa ett viktigt ekonomiskt intresse att bibehålla sina svenskspråkiga medlemmar. Fixeringen av anslutningsreglerna i Stockholm genom 1840 och 1841 års beslut åsyftade uppenbarligen icke heller något ingrepp i församlingarnas ekonomi utan en ur prästerlig administrationssynpunkt nödvändig reglering av praktiska olägenheter av rådande anslutningspraxis. Varje anledning saknas att antaga, det man avsett att upphäva rätten till frivillig anslutning för senare generationer, som lämnat föräldrahemmet, vilken rätt av ålder tillämpats och för finska församlingens del uttryckligen erkänts av Kungl. Maj:t (genom 1827 års reglemente för Sabbatsbergs fattigvårdsinrättning). 1840 och 1841 års brev för Stockholm och 1882 års för Göteborg nämner visserligen blott den andra generationen såsom berättigad att kvarstå, men detta torde sammanhånga med syftet att klarlägga, det tvångsanslutningen upphörde, när barn lämnade föräldrahemmet, och att medlemskapet där efter berodde på fri vilja. I Göteborg ingick bland de av den tyska församlingen uppställda förutsättningar för accepterandet av 1883 års ombildning, att Stockholmsreglerna för anslutningen skulle vinna tillämpning för den minskade församlingens del.

Redan vid 1700-talets mitt hade språkgemenskapen upphört att vara grund för anslutningen till de finska och tyska församlingarna; finska församlingen var sedan 1741 officiellt tvåspråkig, och i den tyska ansågs på 1760-talet kunskapen i svenska språket vara allmän. Man torde kunna säga, att genom 1840—41 års bestämmelser det dåvarande rättsläget kodifierades på härstammingsprincipens grund med den åtskillnaden mellan äldre och yngre generationer, att de som icke var »infödda svenska män» (medborgare) var förpliktade att tillhöra finsk respektive tysk församling, samt att senare »infödda» generationer ägde rätt att kvarstå i församlingen, om de det önskade, men också frihet att övergå till vederbörlig territoriella församling. Stadskonsistoriets i Stockholm år 1830 framförda uppfattning om språkfrågans avgörande betydelse för tvångsanslutningen delades alltså icke av Kungl. Maj:t som fastmera fäste huvudvikten vid huruvida vederbörlig var att statsrättsligt anse såsom infödda svenskar eller icke.

De nationella församlingarnas nuvarande organisation m. m.

Enligt 7 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse och 1 § tredje stycket lagen samma dag (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm skall vad i respektive lag stadgas i tillämpliga delar lända till efterrättelse jämväl för icke-territoriell församling, om församlingen så besluter. I annat fall skall följas den ordning, som förut varit övlig.

Av det föreliggande betänkandet framgår, att församlingsstyrelselagarnas bestämmelser i praktiken tillämpas i stor utsträckning i de nationella församlingarna. Beträffande församlingarnas beslutanderätt bör dock påpekas, att denna i alla tre församlingarna utövas å kyrkostämma. I finska församlingen tillkommer rösträtt vid kyrkostämma (i enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 17 januari 1811) förutom svensk medborgare även finska undersåtar, som minst tre år tillhört församlingen och i övrigt uppfyller de allmänna villkoren för rösträtt vid kyrkostämma. Vid kyrkostämma i den tyska församlingen i Stockholm äger samtliga enligt svensk lag myndiga församlingsmedlemmar — oavsett om de är svenska medborgare eller icke — rösträtt under förutsättning att de tillhört församlingen minst ett år. I den tyska församlingen i Göteborg följes de i lagen om församlingsstyrelse givna rösträttsbestämmelserna; rösträtt tillkommer sålunda endast sådan medlem av församlingen, som är svensk medborgare. I alla tre församlingarna finns kyrkoråd såsom beredande och verkställande organ. De ekonomiska angelägenheterna i den tyska församlingen i Stockholm handhaves emellertid icke av kyrkorådet utan av sex å kyrkostämma utsedda kyrkoföreståndare. I sistnämnda församling väljes vidare en hederspresident, som är självskriven ordförande såväl å kyrkostämma som i kyrkorådet.

De olika församlingarnas medlemstal vid olika tidpunkter under senare tid framgår av följande sammanställning.

Medlemstal den ³¹ / ₁₂	Finska förs. i Stockholm	Tyska förs. i Stockholm	Tyska förs. i Göteborg
1900	1 241	2 011	853
1910	1 604	1 924	878
1920	1 917	2 813	709
1930	1 662	2 544	784
1940	2 107	3 032	696
1945	2 263	3 138	647
1950	5 835	4 066	705
1952	8 397	5 411	1 025

Enligt en av utredningsmannen verkställd undersökning kan medlems-talen vid 1945 års utgång och skatteunderlagen enligt samma års taxering i de olika församlingarna grupperas på följande sätt:

<i>Finska församlingen i Stockholm.</i>	Antal personer	Skatteunderlag i skattekröner
1. a) Finska medborgare	1 029	11 299: 70
b) Hustrur till dessa med svenskt medborgarskap	36	344: 80
2. Statslösa	—	—
3. a) Medborgare i andra främmande stater än Finland	14	384: 30
b) Hustrur till d:o	—	—
4. Svenska medborgare, som vid födelsen tillhört någon av grupperna 1 a, 2 eller 3 a.		
a) Födda i Finland eller i utlandet	536	16 286: 50
b) Hustrur av svensk börd	125	993: 90
c) Födda i Sverige	105	1 462: 60
d) Hustrur av svensk börd	25	354: 90
5. Hemmavarande barn till personer under grupp 4 c	21	27: 60
6. Andra svenska medborgare	372	11 680: 50
	S:a 2 263	42 834: 80

<i>Tyska församlingen i Stockholm.</i>	Antal personer	Skatteunderlag i skattekröner
1. a) Tyska medborgare	656	16 161: —
b) Hustrur, svenska medborgare	78	828: 35
2. a) Statslösa, f. d. tyska medborgare	211	3 764: —
b) Hustrur, svenska medborgare	20	375: 70
3. a) Medborgare i andra främmande stater	27	753: 50
b) Hustrur, svenska medborgare	2	25: 40
4. Svenska medborgare, som vid födelsen tillhört någon av grupperna 1 a, 2 a och 3 a		
a) födda i Tyskland eller utlandet	786	46 654: —
b) hustrur av svensk börd	236	3 443: 30
c) födda i Sverige	379	12 644: 60
d) hustrur av svensk börd	76	886: 90
5. a) Barn av personer, som falla under grupp 4	364	8 425: 40
b) Hustrur av svensk börd	50	624: 10
6. Andra svenska medborgare	253	5 755: 50
	S:a 3 138	100 342: 75

<i>Tyska församlingen i Göteborg.</i>	Antal personer	Skatteunderlag i skattekröner
1. Tyska medborgare	118	1 601: 40
2. Medborgare i andra främmande länder än Tyskland samt statslösa	24	382: 50
3. Svenska medborgare, som vid födelsen tillhört någon av grupperna 1 och 2 (36 födda i Sverige)	183	9 242: 90
4. Barn av personer, som falla under 3 (138 födda i Sverige)	149	4 292: 80
5. Andra svenska medborgare	173	2 303: 20
	S:a 647	17 865: 50

I sitt betänkande (sid. 114) framhåller utredningsmannen, att vid tidpunkten för utredningen de medlemmar, som icke åtminstone hjälpligt behärskade svenska språket, bildade blott i finska församlingen en mera betydande minoritet (år 1946 4- å 500 personer), under det i de tyska församlingarna detta antal vore ringa (i Stockholm icke angivet, i Göteborg vid 1945 års utgång 35, varav blott 6 svenska medborgare).

Enligt inhämtade uppgifter var vid utgången av år 1952 antalet finska medborgare och antalet enbart finskspråkiga medlemmar i finska församlingen i Stockholm 6 312 respektive cirka 4 000 samt antalet tyska medborgare och antalet enbart tyskspråkiga medlemmar i tyska församlingen i Stockholm 2 721 respektive cirka 2 000 och i tyska församlingen i Göteborg cirka 500 respektive cirka 400. Därutöver fanns vid nämnda tidpunkt — förutom svenska medborgare — i den finska församlingen i Stockholm brittiska, danska, franska, nederländska, norska, sovjetryska och tyska medborgare, i den tyska församlingen i Stockholm finska, franska, italienska, norska, polska, tjeckoslovakiska, ungerska och österrikiska medborgare samt i den tyska församlingen i Göteborg danska, finska, norska och österrikiska medborgare, varjämte ett antal statslösa tillhörde församlingarna.

Antalet skattekronor enligt 1952 års taxering och den samma år beslutade utdebiteringen per skattekrona utgjorde i finska församlingen i Stockholm 224 740 respektive 0: 50, i tyska församlingen i Stockholm 184 212 respektive 0: 60 samt i tyska församlingen i Göteborg 30 285 respektive 0: 70 (d. v. s. utdebiteringen i den kyrkliga samfälligheten).

I vardera finska församlingen i Stockholm och tyska församlingen i Göteborg är för närvarande endast en prästerlig befattningshavare anställd, kyrkoherden; i tyska församlingen i Stockholm finns förutom kyrkoherden en icke-ordinarie pastoratsadjunkt. Löneförmånerna åt kyrkoherden i tyska församlingen i Göteborg fastställs av Kungl. Maj:t, medan finska och tyska församlingarna i Stockholm äger själva bestämma löneförmånerna för där anställda präster. Den kontanta årslönen utgör för närvarande för kyrkoherden i tyska församlingen i Göteborg 24 930 kronor, för kyrkoherden i finska församlingen i Stockholm 20 080 kronor och för kyrkoherden i tyska församlingen i Stockholm 21 780 kronor, vilken kyrkoherde därjämte åtnjuter fri tjänstebostad. Löneförmånerna bestrides för den förstnämnde kyrkoherden av den kyrkliga samfälligheten i Göteborg samt för de båda övriga kyrkoherdarna och för pastoratsadjunkten i tyska församlingen i Stockholm av vederbörande församling — med undantag av ett ur kyrkofonden utgående lönetillskott å 2 280 kronor för år till kyrkoherden i finska församlingen i Stockholm.

Någon rätt till pension eller skyldighet att avgå från tjänsten vid uppnådd viss levnadsålder förefinns icke för kyrkoherdarna i de nationella församlingarna. Tyska församlingen i Stockholm har dock fattat ett prin-

cipbeslut, att kyrkoherden i församlingen vid sin avgång skall erhålla pension; grunderna härför är emellertid icke fixerade.

Tillsättning av kyrkoherdetjänsterna i de nationella församlingarna sker i enlighet med av Kungl. Maj:t i särskilda privilegiebrev och annorledes meddelade bestämmelser samt med iakttagande av under tidernas lopp utbildad praxis. Alla tre församlingarna äger en privilegierad rätt att vid val av kyrkoherde under vissa förutsättningar kalla präster från utlandet. Beträffande tillsättningen av kyrkoherdetjänsterna i den finska församlingen i Stockholm och den tyska församlingen i Göteborg gäller, att den präst, som vid förrättat val inom vederbörande församling erhållit det högsta röstetalet, skall av Kungl. Maj:t utnämnas och förses med fullmakt ä tjänsten. Enligt gällande ordning för tillsättning av kyrkoherdetjänsten i den tyska församlingen i Stockholm skall, sedan vederbörligt val inom församlingen ägt rum, valprotokollet jämte övriga handlingar i ärendet översändas till domkapitlet, som med eget yttrande överlämnar frågan till Kungl. Maj:ts prövning. Den som utnämnes till kyrkoherde i nationell församling erhåller, om han icke är svensk medborgare, i anslutning till utnämningen svenskt medborgarskap.

I den för nuvarande innehavaren av kyrkoherdetjänsten i tyska Göteborgsförsamlingen år 1941 utfärdade fullmakten har intagits förbehåll om skyldighet för honom att, där ändring i församlingens organisation så påkallar, med bibehållande av den avlöning vid tjänsten, som är eller kan bli i vederbörlig ordning bestämd, låta sig förflytta till annan prästerlig befattning i församling tillhörande svenska kyrkan. Något motsvarande förbehåll finns däremot icke i de för kyrkoherdarna i finska och tyska församlingarna i Stockholm år 1942 respektive år 1946 utfärdade fullmakterna.

Slutligen må i detta sammanhang framhållas, att i finska kyrkan i Stockholm gudstjänsterna hålles omväxlande på finska och svenska språket. I den tyska kyrkan i Stockholm förrättas omkring 4/5 av antalet gudstjänster på tyska och återstoden på svenska språket. Den tyska Göteborgsförsamlingens gudstjänster hålles alla på tyska språket.

Privilegiernas innebörd och omfattning.

De nådiga brev och resolutioner, genom vilka under 16- och 1700-talen de tyska Stockholms- och Göteborgsförsamlingarnas förhållanden närmare reglerades, har vid åtskilliga tillfällen av Kungl. Maj:t betecknats såsom privilegier. Denna benämning användes däremot icke för de nådiga beslut, varigenom den finska församlingens förhållanden ordnades. Ett undantag utgör 1811 års brev, varigenom indragning av de svenska gudstjänsterna avböjdes såsom »stridande mot finska församlingens privilegier».

Rörande privilegiernas innebörd och omfattning har *utredningsmannen* anført i huvudsak följande.

Privilegierna innebar en deklaration av kronans vilja att gent emot den privilegierade vara bunden vid de gjorda utfästelserna. Bundenheten gällde dock blott kronans dåvarande bärare. Att erhålla en bekräftelse av efterträdaren var ett säkerhetsintresse för privilegiernas innehavare.

En omiskännelig släktskap föreligger mellan stadsprivilegier från 1600-talet och de nu ifrågavarande till de tyska församlingarna utställda så till vida, att båda grupperna reglerar en menighets organisation och befogenheter gent emot sina medlemmar samt dessas anslutning till menigheten. Främmande medborgares rösträtt i den tyska Stockholmsförsamlingen torde få anses vara av privilegienatur, och detsamma gäller efter 1809 för finska församlingen. Anslutningsbestämmelserna av år 1841 har ett organiskt sammanhang med de äldre breven och böra fördenskull inräknas i privilegierna. Dessa vore menade såsom menighetsprivilegier och icke såsom prästerliga privilegier. I avseende å församlingsprivilegierna gäller därför, att stadgandena kunna, såsom det heter om städernas privilegier i punkt 51 av 1720 års regeringsform, »efter tidernas omständigheter lämpas». Da för städernas del under 1700-talet riksdagen förbehölls del i beslutet härom, får man förutsätta, att anledningen var icke blott vederbörande stads eget intresse utan ock andra städers, vilka kunde ofördelaktigt påverkas av en ändring. Sådana omständigheter förelåg icke i fråga om församlingsprivilegierna. Ändring i dessa föll inom Kungl. Maj:ts »ekonomiska» lagstiftning. Exemplet från Göteborg år 1773, då tyska församlingen uppdelades i en tysk och en svensk avdelning samt en svensk kyrkoherdetjänst inrättades vid sidan av den förutvarande tyska, visar detta med full klarhet.

Såsom ett »särdeles privilegium» torde man i enlighet med kyrkolagen 19:11 få anse de tyska och finska församlingarnas rättighet att kalla präster från utlandet, och av enahanda beskaffenhet synes rätten att använda tyskt gudstjänstspråk vara — finskan är på sätt och vis fortfarande ett inhemskt språk i Sverige.

I den mån såväl de tyska församlingarnas privilegier som den allmänna kommunallagstiftningen tillhörde Kungl. Maj:ts ekonomiska lagstiftning, följde därav, att privilegierna var gällande till dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnade. Ett dylikt partiellt upphävande skedde t. ex. genom Kungl. Maj:ts brev den 15 oktober 1859, varigenom den tyska församlingen i Stockholm tillförsäkrad rätt att gravsätta lik i sin kyrkogård (gravvalv under kyrkans torn) i huvudsak upphävdes. Å andra sidan hade privilegierna en sådan ålder, att de fått en sedvanerättslig karaktär. Avfattningen av 1844 och 1860 års beslut på framställningarna från de tyska församlingarna om privilegiebekräftelse tyder på att denna synpunkt då varit den förhärskande. Vid sådant förhållande var en särskild fastställelse icke erforderlig. Till beslutet kan ha medverkat, att en bekräftelse kunde vara konstitutionellt betänklig och positivt olämplig såsom bindande Kungl. Maj:ts händer i avseende å ändringar, som kunde finnas oundgängliga. Ändring i anslutningsbestämmelserna, vilkas fixering år 1882 för Göteborgsförsamlingen utan riksdagens medverkan i huvudsak torde vara att betrakta såsom en kodifikation av gällande sedvanerätt, tillhör kommunallagstiftningen och kräver alltså riksdagens medverkan.

I avseende å den privilegierade kallelserätten till präst i finska och tyska församlingarna är att erinra om 1686 års stadgande i 19 kap. 11 § kyrko-

lagen, att »de församlingar, som av oss och förra konungar erhållit något särdeles privilegium uti prästvalet, skall njuta detsamma till godo, dock så att biskopen därvid ingalunda förbigås». Att härmed skulle avsetts att binda Kungl. Maj:ts händer för all framtid kan icke förutsättas, så mycket mindre som kyrkolagen utfärdats av den då enväldige konungens egen auktoritet. I 1934 års prästvals lag (46 §) hänvisas ock härutinnan till vad »därom är eller bliver av Konungen stadgat».

Med privilegiernas karaktär av ekonomisk lagstiftning följer, att deras bestämmelser faller för däremot stridiga regler i allmän lag, vartill ock efter 1866 måste räknas kommunallag.

Orubbade kvarstå fortfarande försäkringarna om dispositionen av finska kyrkan för finska församlingen samt S:t Gertruds och Kristine kyrkor för respektive tyska Stockholms- och Göteborgsförsamlingar, för den senare församlingen modifierad enligt 1882 års kungliga brev, samt de speciella bestämmelserna om prästvalsrätten.

Enligt utredningsmannen synes uppenbart, att för närvarande ändring i de delar av privilegierna, som ännu kvarstår i kraft samt rör medlemskap av församlingarna och dispositionen av förenämnda kyrkor, kan äga rum utan samtycke av de berörda församlingarna men bör ske i den ordning, som i § 57 2 st. regeringsformen stadgas för kommunallagstiftning, nämligen genom samfällid lagstiftning av Kungl. Maj:t och riksdagen. I fråga om prästvalsreglerna har utredningsmannen framhållit, att dessa torde med stöd av prästvalslagen kunna ändras av Kungl. Maj:t i administrativ väg.

Rätten till Kristine kyrka och därmed sammanhängande frågor.

I diskussionen om bibehållande av ekonomisk gemenskap mellan den tyska församlingen och den kyrkliga samfälligheten i Göteborg har frågan om äganderätten till Kristine kyrka ansetts äga en avgörande betydelse. Sedan år 1892 på förekommen anledning en av kyrkofullmäktige i Göteborg tillsatt kommitté uttalat sig för att samfälligheten vore rätt ägare till kyrkan, uppdrog den tyska församlingen åt dåvarande professorn i processrätt vid Uppsala universitet Ernst Trygger att avgiva utlåtande i frågan. I ett år 1896 avgivet utlåtande angav Trygger som sin slutsats, att »tyska församlingen är ägare och ensam ägare» till kyrkan.

Vid fullgörandet av sitt uppdrag har *utredningsmannen* ansett erforderligt att underkasta frågan om äganderätten till kyrkan en granskning från i viss mån andra utgångspunkter än Tryggers.

Av denna anledning har utredningsmannen i sitt betänkande (sid. 122—129) till en ingående undersökning upptagit frågan om ägande- och dispositionsrätten till Kristine kyrka. Utredningsmannen har ansett denna undersökning giva vid handen, att kyrkan, vars uppförande under åren

1634—1648 praktiskt taget helt bekostats med statsmedel, måste i rättsligt hänseende betraktas såsom en särskild stiftelse. Då år 1882 tyska församlingens svenska avdelning upplöstes och kyrkan, som dittills disponerats av nämnda församling ensam, uppläts till begagnande jämväl av Kristine församling, kan detta enligt utredningsmannen under inga förhållanden anses ha inneburit, att äganderätten till kyrkan helt eller delvis övergått till sistnämnda församling och än mindre till den kyrkliga samfälligheten. Den nuvarande tyska församlingen synes utredningsmannen därför med avseende å kyrkan, som allt fortfarande utgör en särskild stiftelse, anses såsom »rätt innehavare av Kristine gamla (tyska) församlings rättigheter i den mån sådana kunna göras gällande».

Utredningsmannens förslag.

Förslag till ändrade bestämmelser om medlemskap av nationell församling. I sitt betänkande har *utredningsmannen* föreslagit nya bestämmelser om medlemskap av nationell församling, vilka upptagits i ett förslag till *förordning angående medlemskap av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg* (se bet. s. 139).

I anslutning till de föreslagna nya bestämmelserna har utredningsmannen anfört i huvudsak följande.

Att, så länge dessa s. k. nationella församlingar existerar, bibehålla tvångsanslutning för personer, som icke är svenska medborgare, synes kunna motiveras redan med praktiskt administrativa skäl. Innan vederbörande avlagt det vittnesbörd att vilja definitivt ingå i det svenska samhället, som en ansökan om medborgarskap innebär, och denna ansökan bifallits, synes det önskvärt, att i de redan bestående institutioner, som de finska och tyska församlingarna utgör, är samlade invandrarna från de två nationaliteter, som normalt torde giva det största tillskottet utifrån. (Det bortses här från danskar och norrmän; språkskillnaden är för deras del icke väsentlig.) Nu rådande rättsuppfattning torde emellertid icke godkänna, att de som erhållit svenskt medborgarskap (naturaliserade personer) med tvång kvarhållas i en församling, som genom namn och gudstjänstspråk markerar sin skiljaktighet från vad som är regel i Sverige. Personer, som icke är infödda svenskar men förvärvat svenskt medborgarskap, är underkastade viss inskränkning i medborgerliga rättigheter. I och för sig kan ett bibehållande för sådana personer av tvångsanslutning till viss församling icke anses kränka några grundläggande svenska rättsprinciper. Denna synpunkt gör sig givetvis mindre gällande beträffande personer, som är födda i Sverige såsom främmande stats undersåtar eller statslösa, men att göra en skillnad mellan dessa och sådana, som inflyttat vid tidig ålder, synes vara svårt utan att ingå på ett av naturliga skäl vanskligt bedömande av huruvida en sådan inom landet född person skall anses vara

mera försvenskad än en som inflyttat vid t. ex. ett års ålder. Övervägande skäl synes därför tala för att upphäva tvångsanslutningen för alla svenska medborgare. Möjligen skulle en begränsning kunna tänkas i avseende på svenska medborgare, som icke behärskar svenska språket, men då denna grupp lär vara synnerligen obetydlig och framdeles torde med nu rådande praxis vid tilldelande av svenskt medborgarskap praktiskt taget försvinna, synes tillräcklig anledning till sådant undantag icke föreligga. Å andra sidan torde skäl saknas att upphäva den rättighet, som under århundraden tillkommit avkomlingar till medlemmar av finska och tyska församlingarna att kvarstå i sina förfäders församling. Denna rättighet lär väl normalt icke tagas i anspråk av andra än dem, som fortfarande känner sin gemenskap med församlingen. Detsamma bör givetvis gälla för deras hustrur och barn. Såväl den finska som de tyska församlingarna fyller oavsett deras betydelse för det religiösa livet en viktig uppgift såsom förmedlare för invandrare av övergången till svensk kulturmiljö. Det har vid överläggningar med de olika kyrkoråden betonats, att församlingarna icke vill förlora sin ställning såsom svenska församlingar och sin delaktighet i det svenska kulturarvet. Vid diskussion inom kyrkonämnden i Göteborg har framförts tanken, att de till utträde berättigade medlemmar av tyska församlingen där, som icke inom viss förelagd tid anmälde sin önskan att kvarstå i församlingen, skulle överföras till vederbörande bostadsförsamling. Ett dylikt förfarande skulle otvivelaktigt innebära ett psykiskt tvång, som möjligen skulle medföra en hastig avveckling av församlingen och fördenskull icke står i överensstämmelse med förut angivna uppfattning. Utredningsmannen anser sig därför icke kunna förorda förslag i sådan riktning.

Inom en nationell församling kan vid frivillig anslutning tvist uppkomma mellan makarna, huruvida frihet till utträde skall utnyttjas eller icke för makarnas eget och för barnens vidkommande. Det synes bäst överensstamma med nu gällande rätt, att en var av makarna bestämmer för sig och förmyndaren för omyndig.

Ytterligare en fråga uppställer sig i detta sammanhang till besvarande. Bör, där äktenskap ingås mellan personer, som tillhör olika församlingar inom samma stad, varav en eller båda äro s. k. nationella, hustrun äga rätt att kvarstå i sin församling även efter äktenskapets ingående samt mannen kunna oberoende av för honom gällande anslutningsregler ansluta sig till hustruns församling? Med förut angivna grundsatser skulle anslutningsrätt föreligga för hustruns del men icke för mannens. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida icke, där hustrun tager i anspråk sådan rätt, denna ock bör utsträckas till mannen. En förändring i angiven riktning av anslutningsreglerna skulle i viss mån återge de finska och tyska församlingarna deras äldre karaktär av friförsamlingar. De skäl av praktisk art, som motiverat 1840 och 1841 års inskränkning av den frivilliga anslutningen synes numera väsentligen ha förlorat sin giltighet.

Det är också tänkbart att person, som har nära förbindelse med finskt eller tyskt kultur- och samhällsliv och endast på grund av bosättning utanför Stockholms eller Göteborgs stadsområde är hindrad att tillhöra därvarande finska eller tyska församling, på grund härav eller eljest av giltiga personliga skäl önskar tillhöra någon av de finska och tyska församlingarna. Det synes böra beredas möjlighet för Kungl. Maj:t att i dylikt fall på ansökan medgiva sådan anslutning, där sökanden är bosatt inom vederbörande stift.

Ekonomiska och organisatoriska konsekvenser av ändrade regler om medlemskap. Därest reglerna om medlemskap av nationell församling utformas i enlighet med utredningsmannens förslag, uppkommer frågan, vilka organisatoriska och ekonomiska konsekvenser förslaget genomförande kan få för församlingarna och huruvida särskilda åtgärder i anledning härav är påkallade. Utredningsmannen har till en början närmare berört frågan om de ekonomiska verkningarna av en vidgad frihet till utträde ur församlingarna och anfört:

Den minskning av det för närvarande växande medlemstalet, som kan tänkas bli en följd av utträdesrättens utvidgning, sammanhänger med såväl psykologiska som ekonomiska faktorer. De förra torde göra sig gällande först och främst hos församlingsmedlemmar, som saknar känslan av naturligt samband med församlingen. Denna grupps omfattning undandraget sig för närvarande varje bedömande. Det är dock knappast antagligt, att gruppen är så stor, att dess utnyttjande av den vidgade utträdesrätten skulle komma att nedbringa medlemstalet därhän, att församlingens existens såsom egen kyrkokommun sättes i fara. I finska församlingen kvarstår för närvarande (år 1947) bortåt 400 medlemmar som har rätt att utträda, i den tyska Stockholmsförsamlingen omkring 250 och i Göteborgsförsamlingen omkring 120. En genom utträdet uppkommen minskning i skatteunderlag och därav orsakad nödvändighet att höja uttaxeringen för församlingens utgifter kan däremot, såvitt angår de två församlingarna i Stockholm, medföra allvarliga olägenheter; så länge den tyska församlingen i Göteborg är delaktig i den kyrkliga samfälligheten där, kan sådana konsekvenser icke uppkomma för denna församling. Visserligen är uttaxeringen i de finska och tyska församlingarna i Stockholm (70 respektive 60 öre per skattekrona för år 1947) icke avsevärt högre än medeltalet för de territoriella församlingarnas skattebetalare (cirka 50 öre per skattekrona för år 1947), och något starkt ekonomiskt intresse av utträde kan därför icke anses föreligga. Det förhåller sig emellertid så, att den del av skatteunderlaget för finska församlingen, som enligt 1945 års taxering belöpt på svenska medborgare, hustrur till främmande stats medborgare eller statslösa undantagna, utgör icke mindre än 72 procent av församlingens hela skatteunderlag; ett utträde av de personer, som uppbar nämnda 72 procent, 1 184 vid 1946 års ingång, skulle med oförändrad utgiftsstat för sagda år ha påkallat en förhöjning av uttaxeringen från 70 öre till omkring 2 kronor. I den tyska församlingen i Stockholm representerar motsvarande grupp, 2 144 personer, cirka 78 procent av skatteunderlaget och en fullständig förlust av detta skulle, under enahanda förutsättning, ha resulterat i en förhöjning av uttaxeringen från 60 öre till omkring 3 kronor per skattekrona. Det är att befara, att även utträdet av ett mindretal kan, så snart detta avspeglas i ökad uttaxering, öka farten i utträdesfrekvensen.

Vad den tyska församlingen i Göteborg angår skulle ett fullt utnyttjande av den fria utträdesrätten samtidigt som församlingen skildes från delaktighet i den kyrkliga samfälligheten betyda medlemstalets nedgång från 647 till 142 (siffrorna för 1946 års ingång) och skatteunderlagets från 17 865 till 1 983 skattekronor samt därigenom rycka undan förutsättningarna för församlingens existens såsom självständig enhet. (För Göteborgsförsamlingens del har förevarande fråga närmare berörts av utredningsmannen i speciellt avsnitt, vilket kommer att behandlas i det följande.)

Utredningsmannen har därefter framhållit, att ett mera omfattande utträde ur finska och tyska Stockholmsförsamlingarna kan aktualisera frågan om dessa församlingars upplösning, och därom anfört följande.

Skulle utträdesrätten komma att tagas i anspråk i så stor omfattning, att de båda Stockholmsförsamlingarnas fortvaro såsom självförsörjande enheter omöjliggöres, är det icke uteslutet, att fråga kan väckas om vederbörande församlings upplösning samt konstituerande av en friförsamling av s. k. utlandsförsamlings typ, bestående av uteslutande främmande statsborgare; en sådan församling bleve beroende av utländsk hjälp och skulle under denna förutsättning icke kunna behålla sin svenska karaktär. Det är icke heller otänkbart, att en dylik friförsamling skulle kunna göra anspråk på den upplösta församlingens kyrka och kyrkoegendom. Det synes därför vara ett svenskt intresse, att den minskade församlingen sättes i stånd att fortleva inom den svenska kyrkoorganisationen; härför talar också en skälig hänsyn till äldre försäkringar härom från statsmakternas sida. Redan i nu föreliggande läge — alltså innan det visat sig, vilka konsekvenser utträdesrättens vidgande komme att få — synes det erforderligt att undersöka, vilka utvägar står till buds för tillgodoseende av angivna önskemål.

Utredningsmannen har därför övervägt de olika åtgärder, som kan tänkas ifrågakomma för att vid ett större utträde ur de finska och tyska Stockholmsförsamlingarna bereda dessa erforderligt *ekonomiskt stöd*. Därvid har utredningsmannen diskuterat fyra alternativa möjligheter. En av dessa är *anslutning* av nämnda församlingar till den *existerande kyrkliga samfälligheten mellan huvudstadens territoriella församlingar*. Utredningsmannen har därom anfört i huvudsak följande.

Närmast ligger måhända till hands en anslutning till den kyrkliga samfälligheten mellan Stockholms territoriella församlingar, vilken genom utträden ur de finska och tyska församlingarna skulle erhålla ökning i sitt skatteunderlag. Ett precedensfall för en sådan lösning erbjuder den tyska Göteborgsförsamlingens delaktighet i den kyrkliga samfälligheten där. Stockholms-samfälligheten skulle alltså övertaga ansvaret för avlöning av prästerskap och kyrkobetjante samt reellt huvudparten (4/5) av kostnad för eventuell ombyggnad av kyrka och församlingshus. En lättnad skulle härigenom kunna vinnas å lönekontot med för närvarande cirka 40 öre per skattekrone för vardera församlingen, men i stället skulle tillkomma utdebitering till samfälligheten (år 1947 26 öre per skattekrone). En anslutning till samfälligheten nödvändiggör ändring i lagen om församlingsstyrelse i Stockholm.

Ett lättande av församlingsekonomin kan enligt utredningsmannen även ske genom *lönebidrag från kyrkofonden till prästlönerna*, i likhet med vad nu är fallet i den finska församlingen. Utredningsmannen anser emellertid att ett ekonomiskt stöd i denna form skulle bli av alltför ringa betydelse.

Ett tredje alternativ är enligt utredningsmannen att — i likhet med vad fallet är i Finland såvitt angår de tyska församlingarna där — till de båda Stockholmsförsamlingarna ansluta personer av finsk respektive tysk nationalitet, som är bosatta i *kommuner utanför Stockholm* och icke är svenska medborgare. Beträffande detta alternativ anför utredningsmannen:

Av praktiska förvaltningskäl läres ett sådant område icke kunna göras större än Stockholms stift. Inom detta är, utom Stockholms stad, enligt uppgifter från slutet av år 1946 bosatta nära 400 personer av finsk och omkring 600 personer av tysk nationalitet, som icke är svenska medborgare, svenska hustrur inberäknade. En anordning av antydd karaktär kunde visserligen medföra en icke oväsentlig förstärkning av respektive församlingar i avseende å medlemstal men sannolikt i relativt ringa mån beträffande skatteunderlag. Anordningen skulle innebära, att dessa personer bleve kommunalt skattskyldiga utom och kyrkligt inom Stockholm, alltså ett tillskapande av en oregelbundenhet i indelningen. En anpassning av ett sådant förhållande till det nya uppbördssystemet skulle medföra vissa olägenheter i form av ökat besvär för debiterings- och uppbördsorganen.

Såsom ett fjärde alternativ nämner utredningsmannen, att den minskade församlingen under en ej alltför kort övergångstid av statsmedel erhåller viss ersättning i *skatteutjämningens* form för förlust av församlingsavgifter. Ersättningsrätten synes utredningsmannen skäligen böra inträda, så snart församlingens skatteunderlag i förhållande till 1947 års taxering nedgått med mera än 20 procent, samt utgå med 70 öre per skattekrone i den finska och 60 öre i den tyska församlingen, första året helt och för varje efterföljande år minskat med 5 procent i fallande skala. Ersättningen skulle alltså ha upphört efter 20 år.

I fråga om *valet av alternativ* har utredningsmannen anfört följande.

Med frågan om vilket av dessa alternativ skall komma till användning skulle kunna anstå, till dess det visat sig huru de nya bestämmelserna med den vidgade rätten till ut- och inträde i församlingen verkar och frågans upptagande få bero på framställning av vederbörande församling. Emellertid har, vid förhandlingar med vederbörande kyrkoråd, från dessas sida uttalats önskemålet, att redan i sammanhang med huvudfrågans avgörande frågan om tryggade ekonomiska villkor för församlingarna borde lösas. I detta hänseende har från båda kyrkorådens sida sympati uttalats för det första av här angivna alternativ. Anslutning till den kyrkliga samfälligheten torde emellertid förutsätta, att prästerskapets löner i de finska och tyska församlingarna fastställas av Kungl. Maj:t. Så har skett beträffande tyska församlingen i Göteborg.

Utredningsmannen, som sålunda uttalat sig för anslutning av de finska och tyska Stockholmsförsamlingarna till huvudstadens kyrkliga samfällighet, har utarbetat förslag till erforderlig ändring av lagen om församlingsstyrelse i Stockholm (bet. sid. 140).

Speciella synpunkter på tyska församlingen i Göteborg. Utredningsmannen har därefter närmare behandlat den tyska Göteborgsförsamlingens framtida ställning och därom anfört i huvudsak följande.

Även om den tyska församlingens inslag av ännu icke acklimatiserade tyskar medför en del arbetsuppgifter, som icke förefinns i de territoriella församlingarna, kan församlingens kyrkoherde vid jämförelse med övriga

kyrkoherdetjänster i staden icke anses ha full sysselsättning vid tjänsten. Det nuvarande läget har emellertid framgått ur 1870-talets uppgörelse, vari den tyska församlingen — vilken, såsom förut visats, får anses såsom den gamla Kristine församlings rättsinnehavare — icke enbart var mottagande part. I händelse av en upplösning av gemenskapen torde församlingen ha giltiga anspråk på att ensam disponera över Kristine kyrka och denna — jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 7 mars 1785 — tillkommande tonnageavgifter av till Göteborg ankommande tyska och holländska fartyg samt att från samfälligheten erhålla ersättning, beräknad efter nutida värden, för de tillgångar denna år 1883 mottagit från församlingen. En konsekvens härav skulle bli, att Kristine territoriella församling komme att utestängas från kyrkan. Å andra sidan skulle för den tyska församlingen, som enligt privilegierna själv har att svara för kyrkans underhåll samt prästerskapets och kyrkobetjäntes avlöning, de ekonomiska konsekvenserna, om alla svenska medborgare utträdde ur församlingen, bli katastrofala. En för båda av frågan närmast berörda parter — den tyska församlingen och samfälligheten — tillfredsställande lösning skulle enligt utredningsmannen kunna utan upplösning av gemenskapen vinnas sålunda att, med indragning av kyrkoherdetjänsten i tyska församlingen vid nuvarande innehavarens avgång, denna församling såsom annexförsamling förenas med Kristine territoriella församling till ett pastorat, samt att i detta inrättas en komministerstjänst med skyldighet för innehavaren att sköta kyrkobokföringen för den tyska församlingen och med tjänstgöring företrädesvis i denna. Såsom behörighetsvillkor för tjänsten skulle föreskrivas, att sökande skall äga genom intyg styrka, att han äger för tjänsten erforderlig kunskap i svenska och tyska språken.

I anslutning till nämnda förslag har utredningsmannen även förordat vissa ändringar i gällande bestämmelser om tillsättning av ordinarie prästerlig tjänst i den tyska Göteborgsförsamlingen. Utredningsmannen har även tänkt sig möjligheten, att innehavaren av den nyinrättade komministerstjänsten skall tjänstgöra uteslutande i den tyska församlingen och sålunda ej vara skyldig biträda med pastoralvärden inom Kristine territoriella församling. I anslutning till sina förslag angående tyska Göteborgsförsamlingen har utredningsmannen utarbetat förslag till nådigt beslut angående ändring i organisation och indelning beträffande Kristine tyska församling i Göteborg (bet. sid. 141 och 142.)

Yttrandena.

Finska församlingen i Stockholm och dess kyrkoherde har tillstyrkt utredningsmannens förslag.

Tyska församlingen i Stockholm har i sitt yttrande — i vilket församlingens kyrkoherde instämt — anfört huvudsakligen följande.

Församlingen har knutit närmare två länders kyrkor och kyrkliga kulturer, givit impulser till samarbete på vitt skilda områden samt varit en förbindelselänk mellan tvenne närbesläktade folk. Vad som under genera-

tioner byggts upp och som alltjämt är livsdugligt synes ej böra raseras. Att församlingen allt fortfarande är livskraftig och att den alltjämt fyller en viktig funktion står utom varje tvivel. Enligt församlingens uppfattning föranleder de bestämmelser, som reglerar anslutningen till församlingen, icke att densamma medlemmar blir oförmånligt ställda i förhållande till medlemmarna i andra statskyrkoförsamlingar. Jämlikt en av de grundprinciper, på vilka den svenska statskyrkan vilar, får en medlem av densamma icke välja vilken kyrkoförsamling han önskar tillhöra. Skillnaden mellan de icke-territoriella församlingarna och övriga statskyrkoförsamlingar är blott, att tillhörigheten till de förstnämnda är bestämd efter en personell anslutningsgrund i stället för en territoriell. Genom tillskapandet av särbestämmelser för de församlingar, som avses i förevarande utredning, skulle man göra avsteg från förenämnda grundprinciper, något som väl torde komma att medföra återverkningar på statskyrkan i dess helhet och ej blott för de församlingar, som närmast beröres av åtgärden. Att döma av deltagandet i församlingens gudstjänster och övriga sammankomster torde antalet »aktiva» församlingsmedlemmar vara procentuellt betydligt större än i andra Stockholmsförsamlingar. Kammarkollegiet har i sitt yttrande över den i betänkandet avsedda riksdagsmotionen framhållit såsom ett önskemål att tvångsanslutning upphävdes och att de inflyttade, som blivit svenska medborgare, bereddades möjlighet till närmare samhörighet med de infödda svenskarna genom deras hänförande till de vanliga svenska kyrkoförsamlingarna. Det torde emellertid i själva verket förhålla sig så, att dessa naturaliserade svenskar, i den mån de känner sig dragna till den svenska statskyrkans gudstjänstform, ty sig till tyska kyrkan. Ett ej föraktligt antal dylika personer, som är bosatta utanför Stockholm och som sålunda icke kan tillhöra församlingen, brukar besöka gudstjänster och sammankomster i tyska kyrkan samt synes sålunda föredra denna framför kyrkorna i de församlingar, där de är bosatta.

För det stora flertalet religiöst indifferent, som nu tvångsvis anslutits till församlingen och som måste tillhöra en svensk statskyrkoförsamling, torde det väl vara skäligen likgiltigt om de tillhör tyska församlingen eller någon annan församling. Under alla omständigheter torde väl tvånget icke vara större än det tvång, som utövas å dem, vilka är nödsakade tillhöra andra icke-territoriella församlingar såsom Skeppsholms församling och hovförsamlingen.

Därest en utvidgning av utträdesrätten skall ske, bör denna begränsas till personer, som är födda i Sverige men först senare fått svenskt medborgarskap, jämte sådana personers svenskfödda hustrur. Vid en dylik begränsning av utträdesrätten torde ekonomiskt stöd åt församlingen endast i ringa mån erfordras, i varje fall såvitt den av utredningsmannen förordade utsträckningen av rätten till frivillig anslutning genomföres. Därest utträdesrätten utvidgas till att avse alla svenska medborgare, är en anslutning av församlingen till den kyrkliga samhälligheten i Stockholm nödvändig. Vid ett omfattande utträde torde det, även om församlingen anslutes till nämnda samfällighet, vara erforderligt att motväga minskningen av församlingens skatteunderlag genom att bereda personer av tysk nationalitet, som är bosatta i andra församlingar inom Stockholms stift än huvudstadens, rätt att frivilligt inträda i den tyska församlingen.

Församlingsdelegerade i Stockholm har tillstyrkt upphävande av tvångsanslutningen av svenska medborgare till finska och tyska församlingarna i

Stockholm samt, därest så sker, icke funnit skäl till erinran mot anslutning av församlingarna till den kyrkliga samfälligheten i huvudstaden. En *reservant* inom delegerade har dock ansett, att frågan om valet mellan utredningsmannens olika alternativ för tryggande av församlingarnas ekonomi skulle — på framställning av vederbörande församling — upptagas till avgörande först sedan det visat sig, huru de föreslagna anslutningsbestämmelserna verkade.

I sitt första yttrande över betänkandet ansåg sig *domkapitlet i Stockholm* icke kunna ta slutgiltig ställning till utredningsmannens förslag, förrän den då aktuella frågan om ny religionsfrihetslagstiftning blivit slutbehandlad.

Överståthållarämbetet, som icke framställt någon erinran mot de föreslagna nya anslutningsbestämmelserna, har beträffande de finska och tyska Stockholmsförsamlingarnas ekonomi framhållit i huvudsak följande.

Innan något av de båda alternativ för tryggande av församlingarnas ekonomi, som går ut på anslutning till huvudstadens kyrkliga samfällighet eller skatteutjämningsbidrag av statsmedel, förordas, bör övervägas, huruvida tillräckligt vägande svenska intressen påkallar att man från svensk sida övertager det ekonomiska ansvaret för finska respektive tyska medborgares gudstjänstövning här i landet. Då deltagande i svenska gudstjänster är öppet för icke svenska medborgare, är det enligt överståthållarämbetets mening språksvårigheten som skall utgöra den primära anledningen till ett svenskt understödjande av här i landet upprättade kyrkoförsamlingar, avsedda för utländska medborgare. De i betänkandet lämnade uppgifterna angående dels antalet enbart finsk- respektive tyskspråkiga medlemmar i församlingarna, dels besöksfrekvensen vid församlingarnas högmässor kan enligt överståthållarämbetets mening icke motivera något avsteg från den norm som ämbetet vill hävda såsom i princip riktig, nämligen att uttaxering för gudstjänständamål eller anslag av statsmedel för samma ändamål bör begränsas till vad som är erforderligt för att tillgodose behovet av svensk gudstjänst, häri givetvis inbegripet behovet av finskspråkig gudstjänst för svenska medborgare i finsktalande bygder. Några olägenheter synes icke vara att befara av den omständigheten att församlingarna eventuellt skulle bli beroende av utländsk hjälp. Huruvida en sålunda bildad friförsamling kunde göra anspråk på den upplösta församlingens kyrka och kyrkoegendom har ämbetet icke någon egen uppfattning om. Men även om så skulle vara förhållandet, synes därav icke böra följa något ändrat ställningstagande, då något behov av kyrkoegendomen för svenskt församlingsändamål ämbetet veterligen icke föreligger, och då det ekonomiska understöd som skulle ifrågakomma vid alternativ 1) (anslutning till den kyrkliga samfälligheten) — avlöning av prästerskap och kyrko-betjänte samt fyra femtedelar av kostnaden för eventuell ombyggnad av kyrka och församlingshus — kapitaliserat representerar betydande värden. Sammanfattningsvis får ämbetet uttala, att mot nu förevarande båda alternativ kan resas så pass starka betänkligheter, att ämbetet icke kan förorda, att frågan om anslutningsrätten till finska och tyska församlingarna i Stockholm sammanknytes med spörsmålet om beredande genom det allmännas försorg av tryggade ekonomiska villkor för församlingarna. Den omstän-

digheten att den vidgade utträdesrätten torde komma att utnyttjas endast successivt synes bereda respektive församlingar tillräckligt rådrum för övervägande av möjligheterna att utan svenskt statligt eller kommunalt stöd ekonomiskt trygga deras fortbestånd.

Tyska församlingen i Göteborg och dess kyrkoherde har i fråga om församlingens uppgifter och fortsatta tillvaro samt anslutningsbestämmelsernas utformning uttalat i huvudsak samma synpunkter som den tyska församlingen i Stockholm. Göteborgsförsamlingen har motsatt sig, att kyrkoherdetjänsten i församlingen omändras till en komministerstjänst, men förklarar sig icke ha något att erinra mot att kyrkoherden åläggas tjänstgöra även i territoriell församling och att lönen för nytillträdande kyrkoherde minskas, dock ej med större belopp än att densamma överstiger till komminister i Göteborg utgående lön.

Majoriteten inom *kyrkofullmäktige i Göteborg* och majoriteten av *domkapitlet i Göteborg* — vid avgivande av dess första yttrande över betänkandet — har tillstyrkt utredningsmannens förslag, vad angår frågan om den tyska Göteborgsförsamlingens organisation med förordande av utredningsmannens alternativ, att komministern i denna församling icke skall vara skyldig tjänstgöra jämväl i Kristine territoriella församling. Domkapitelsmajoriteten har även uttalat, att tyska församlingens präst bör ha »kyrkoherdes ställning».

En minoritet inom kyrkofullmäktige i Göteborg har påyrkat den tyska församlingens upplösning vid nuvarande kyrkoherdens avgång och verkställande av utredning rörande upplösning av »sambandet mellan tyska församlingen samt Kristine territoriella församling ävensom rörande kostnaderna härför».

Från domkapitelsmajoritetens yttrande har två ledamöter (herrar Sjödahl och Ohlon) anmält avvikande mening och anfört i huvudsak följande.

Jämväl icke svenska medborgare bör äga rätt att utträda ur nationell församling. Eljest skapas lätt många onödiga personliga konflikter. Men även om all tvångsvis anslutning till sådan församling upphör, kan både behovet och lämpligheten att sammanföra svenska medborgare, utländska medborgare av olika nationalitet (exempelvis tyska samt tyskspråkiga polska, tjeckoslovakiska, österrikiska, schweiziska och danska medborgare) och statslösa i särskilda av svenska staten upprättade församlingar ifrågasättas. I vart fall bör svenska medborgare hänföras till de territoriella församlingarna. Av i betänkandet lämnade uppgifter framgår klart, att från språkliga synpunkter, vilka säkerligen spelat stor roll vid de nationella församlingarnas uppkomst, något behov icke längre föreligger av dylika församlingar. Någon anledning finns icke att — på sätt i betänkandet föreslås — utvidga rätten till frivilligt inträde i de nationella församlingarna. Dessa församlingar bör icke tillhöra de kyrkliga samfälligheterna i respektive städer. Under en övergångstid, exempelvis till de nuvarande kyrkoherdarnas avgång eller under en bestämd tidsperiod, kan nu rådande förhållanden bibehållas, dock med rätt för varje medlem av nationell församling att övergå till territoriell sådan. En undersökning bör igångsättas om den eko-

nomiska avvecklingen av sambandet mellan å ena sidan den tyska församlingen i Göteborg samt å andra sidan den kyrkliga samfälligheten där och Kristine territoriella församling.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har — i likhet med reservanterna inom domkapitlet — förordat införande av rätt för icke svensk medborgare att utträda ur nationell församling, varemot föredraganden, landskamreraren i länet, helt tillstyrkt de av utredningsmannen föreslagna anslutningsbestämmelserna. Beträffande den framtida organisationen av tyska Göteborgsförsamlingen har länsstyrelsen uttalat samma uppfattning som kyrkofullmäktige i staden.

Inom *kammarkollegiet* har majoriteten anfört i huvudsak följande rörande de av utredningsmannen föreslagna anslutningsbestämmelserna.

Att helt försvenskade ättlingar till de ursprungligen finska och tyska medlemmarna av vederbörande nationella församling i flera generationer kvarstått i församlingarna synes från början aldrig ha varit avsett (betänkandet sid. 114). I Kungl. Maj:ts instruktion för pastor primarius och Stockholms stads konsistorium den 16 december 1668 tillhölls sålunda de svenskspråkiga att icke hålla sig till tyska församlingen, »vilket är emot den församlingens fundation och stiftelse», utan till vederbörande territoriella församling (sid. 69), och enligt en kungl. resolution den 24 november 1691 skall ha förklarats, att till numera upphörda tyska församlingen i Karlskrona skulle höra infödda tyskar endast så länge de icke var mäktiga svenska språket (sid. 106).

Sedan församlingsmedlemmarna blivit svenska medborgare, kan deras övergång till de territoriella församlingarna bereda större möjligheter till närmare samhörighet med de infödda och deras slutliga sammansmältning med nationen. Något allmänt intresse kan icke anses föreligga för att till dylika av språkliga skäl bildade församlingar hänföra personer, vilka förstår svenska språket och blivit svenska medborgare. Det må erinras, att för vinnande av svenskt medborgarskap i regel fordras kunnighet i svenska språket. För dylik person, som från annan ort i riket inflyttar till Stockholm eller Göteborg, måste det te sig oegentligt att, sedan han tillhört en vanlig territoriell församling, bliva överförd till en huvudsakligen för utländska medborgare avsedd församling. Såsom Stockholms stads konsistorium redan år 1830 uttalade (betänkandet sid. 10) bör varje församling i regel vara territoriell och avsteg från denna regel vara att anse som nödfallsanordning, behöfelig endast så länge nödfallet varar. Tidigare har som bekant funnits ett flertal personella församlingar, såsom — utom andra tyskspråkiga än de nuvarande — s. k. hospitals-, slotts- och garnisonsförsamlingar m. fl. Flertalet av dylika församlingar har emellertid upphört och medlemmarna har överförts till vederbörande territoriella församling.

Den rätt att välja församling, som enligt förslaget skulle tillkomma svenska medborgare av utländsk börd, är en förmån, som icke tillkommer andra svenska medborgare, och lämpligheten av en dylik valrätt kan starkt ifrågasättas. Avsteg från huvudregeln, att var och en skall kyrkobokföras i den territoriella församling där han är bosatt, bör ske endast om behov därav föreligger. Särskilt måste det ur administrativ synpunkt anses olämpligt, att avkomlingar av för länge sedan försvenskade tyskar och finnar skall tillhöra annan församling än den där de är bosatta.

Principiellt bör sålunda svenska medborgare tillhöra de svenska territoriella församlingarna. Kollegiet kan därför icke tillstyrka rätt för svenska medborgare, som är avkomlingar av inflyttade tyskar och finnar, att tillhöra dylik församling. Däremot har kollegiet icke något att erinra emot att dylik rätt tilläggas den första generationen invandrare, även sedan de blivit svenska medborgare. Rätt att kvarstå bör även av billighetsskäl tillkomma de nuvarande medlemmarna, även om de är svenska medborgare.

De av utredningsmannen föreslagna utvidgade möjligheterna för svensk medborgare att frivilligt ansluta sig till nationell församling avstyrkes.

Emot bibehållande av tvångsanslutningen för icke svenska medborgare har kollegiet ingen erinran. Viss jämkning av de föreslagna bestämmelserna rörande tvångsanslutningen har dock kollegiet ansett behöflig.

Ett på förenämnda grunder uppgjort förslag till författningsbestämmelser i ämnet har bifogats kollegiets yttrande.

Beträffande frågan om församlingarnas bibehållande och de ekonomiska konsekvenserna av nya anslutningsbestämmelser har kollegiets majoritet anfört i huvudsak följande.

Därest svenska medborgare icke längre kommer att tillhöra församlingarna i samma utsträckning som förut, kan måhända göras gällande, att ur svensk synpunkt icke kan finnas något intresse för församlingarnas bibehållande såsom svenska statskyrkoförsamlingar eller i varje fall för att bereda församlingarna ekonomiskt stöd av allmänna medel. Av utredningen i ärendet synes det dock kollegiet, som om utredningsmannens uttalande, att församlingarna fyller en viktig uppgift såsom förmedlare för invandrare av övergången till svensk kulturmiljö, vore riktigt. Att för de till ifrågavarande språkgrupper hörande invandrare, vilka torde vara jämförelsevis talrika, bibehålla församlingarna såsom deras första kyrkliga hemvist kan ha sin betydelse. Härtill kommer, vad finska församlingen angår, att gudstjänst på finska språket, såsom nämnts, skall hållas i finsktalande bygder i Sverige. Det torde vara berättigat, att även i Stockholm, där jämförelsevis många finskspråkiga finnes, möjlighet beredes dem att åhöra gudstjänst på finska språket och att tillgång till själasörjare kunnig i detta språk finnes. Med finska församlingens bibehållande kan detta behov tillgodoses.

I och för sig har kollegiet sålunda icke något att erinra emot bibehållandet av församlingarnas nuvarande rättsliga ställning. Förutsättning härför är givetvis, att församlingarna fyller ett behov för ett icke alltför obetydligt antal medlemmar och att tillräckligt ekonomiskt underlag finnes.

I huru stor grad de förändrade anslutningsbestämmelserna kommer att inverka på församlingarnas medlemsantal är nu icke möjligt att bedöma. Även om antalet avgångna icke kommer att omfatta samtliga svenska medborgare, torde en minskning av antalet i varje fall kunna förutses. Skulle det visa sig att medlemsantalet skulle sjunka avsevärt, borde frågan om församlingarnas ställning tagas i förnyat övervägande.

Såsom förut anförts förutsätter kollegiet, att församlingarnas bibehållande såsom svenska kyrkoförsamlingar är av allmänt intresse. Med en dylik utgångspunkt synes det rättvist och riktigt, att medlemmarna av dessa församlingar kommer i åtnjutande av samma förmåner som övriga skatte- dragare i Stockholm. På grund härav och då Stockholms församlingsdele-

gerade icke haft något att erinra mot utredningsmannens förslag om församlingarnas anslutning till den mellan Stockholms territoriella församlingar bildade ekonomiska samfälligheten, anser kollegiet sig böra tillstyrka detta förslag.

I fråga särskilt om den tyska församlingen i Göteborg har kollegiets majoritet framhållit huvudsakligen följande.

Med hänsyn till församlingens ringa medlemstal kan dess bibehållande och understödjande med skattemedel uppenbarligen icke vara påkallat. De församlingen genom privilegier beviljade rättigheterna torde icke kunna lägga hinder i vägen för församlingens upplösning, om förutsättning för dess fortsatta existens saknas. Kollegiet anser på grund härav hinder icke möta mot förordnande om församlingens upphörande och dess medlemmars överförande till vederbörande territoriella församlingar. På liknande sätt har andra tyska församlingar, t. ex. Karlskrona tyska församling, upphört (se betänkande sid. 105 ff). Beslut om församlingens upplösning torde emellertid icke böra gå i verkställighet förrän nuvarande kyrkoherden i församlingen avgått från sin befattning. Även om församlingen skulle kunna göra anspråk på äganderätt till Kristine kyrka, synes dock församlingens rättigheter vid församlingens upplösning komma att förfalla. Då Kristine kyrka jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 5 maj 1882 upplåtits till begagnande även av Kristine territoriella församling samt tyska församlingens övriga fastigheter och lösa egendom jämte dess kassor och donerade medel överlämnats till den kyrkliga samfälligheten, läser något beslut om dispositionen av kyrkan och övrig egendom icke påkallas i samband med församlingens upplösning.

Med avseende å de med de föreliggande frågorna förenade konstitutionella spörsmålen har kollegiets majoritet anfört i huvudsak följande:

Att de för tyska församlingarna utfärdade s. k. privilegierna icke kan jämställas med ståndsprivilegier, för vilkas ändring eller upphävande enligt 114 § regeringsformen fordras gemensamt beslut av Konung och riksdag, torde vara uppenbart. Av ålder har det legat i Kungl. Maj:ts befogenhet att förordna om ändring i den kommunalt borgerliga och kyrkliga indelningen. Denna befogenhet har blivit kodifierad och förfarandet vid indelningsändringar närmare reglerat genom lag om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning den 13 juni 1919. Denna lag är visserligen icke tillämplig å ifrågavarande församlingar, men någon inskränkning kan därigenom icke anses ha skett i Kungl. Maj:ts tidigare befogenhet att förordna om ändring i indelningen jämväl beträffande dessa församlingar. Liksom Kungl. Maj:t medgivit bildande av nya territoriella församlingar genom utbrytning från gamla församlingar, har personer tillhörande viss yrkesgrupp eller såsom här viss språkgrupp med Kungl. Maj:ts medgivande fått utbrytas från de territoriella församlingarna och bilda egna församlingar. I enahanda ordning torde dylik församling kunna upphöra, ävensom ändring ske i de bestämmelser som gäller för anslutning av medlemmar till församlingarna eller sålunda beträffande omfattningen av församlingarna. I § 5 i förordningen den 30 september 1910 angående behörighet att kyrkobokföras i icke-territoriell församling i svenska kyrkan förutsättes, att Kungl. Maj:t kan utvidga personell församlings anslutningsområde utom kommun, inom vilken församlingen är bildad. På samma

sätt bör Kungl. Maj:t äga inskränka på de grupper, som skall vara anslutna till de personella församlingarna. Så skedde också beträffande Göteborgs tyska församling år 1882 och sålunda efter tillkomsten av 1862 års kommunallagstiftning.

Skulle emellertid ifrågavarande församlingsprivilegier i enlighet med utredningsmannens uppfattning vara i avseende å rättsskydd att likställa med stadsprivilegier, borde dessa kunna ändras och Kungl. Maj:t i överensstämmelse med den aldrig upphävida grundsatsen, som möjliggör smärre jämkningar i privilegierna, vara befogad att vidtaga dylika. Enligt kollegiets mening tarvar för den skull det av utredningsmannen framlagda förslaget till förordning angående medlemskap av ifrågavarande församlingar i och för sig icke för sitt antagande medverkan av riksdagen. Skall detta förslag förknippas med inlemmande av församlingarna i Stockholm i den kyrkliga samfälligheten för Stockholms stads församlingar, erfordras såsom i betänkandet föreslagits vissa ändringar i församlingsstyrelselagen för Stockholm, som stiftats av Konung och riksdag.

Frågan om upphörande av tyska församlingen i Göteborg torde i enlighet med det förut anförda icke behöva underställas riksdagens prövning.

Från vad kammarkollegiets majoritet yttrat har dåvarande generaldirektören Sverne och kammarrådet Åberg i vissa hänseenden uttalat avvikande mening, därvid den senare dock biträtt det slut, vartill majoriteten kommit.

Generaldirektören Sverne har anført huvudsakligen följande.

Ur folkbokföringssynpunkt måste det anses önskvärt, att bestämmelserna om kyrkobokföring och mantalsskrivning göres så enkla och undantagslösa som möjligt. Detta önskemål skulle otvivelaktigt komma att bli bättre tillgodosett än vad nu är fallet, om bestämmelserna utformades så att envar här i riket bosatt fysisk person, vare sig han är en svensk medborgare eller utlänning, blir skyldig att låta kyrkoskriva sig i den församling, där han har sin bostad. För att detta skall bli möjligt bör Kungl. Maj:t förordna om upplösning av det fåtal icke-territoriella församlingar, som ännu finns i landet.

Vad särskilt de finska och tyska församlingarna angår har i betänkandet icke anförts övertygande skäl till stöd för att för dem skulle föreligga sådana särskilda förhållanden som kan motivera deras bibehållande som egna kyrkliga kommuner. Att svenska medborgare av utländsk börd skall ha förmånen att själva välja församling synes mig ej vara berättigat eller lämpligt. Ej heller kan numera några bärande skäl anföras för att tillerkänna finska och tyska medborgare en dylik förmånsställning endast därför, att de har eller får Stockholm eller Göteborg som sin bostadsort. Det torde ej med fog kunna göras gällande, att för de finsk- eller tyskspråkiga personer, som är bosatta i Stockholm eller Göteborg, skulle förefinnas ett större behov av att få sammansluta sig till särskilda församlingar än exempelvis för de finskspråkiga inom Lappmarkerna eller för sådana danskar, som är bosatta i Malmö.

Den önskvärda reciprociteten länderna emellan kan ej heller åberopas som skäl för ett bibehållande av de finska och tyska församlingarna här i landet. De svenska medborgare, som är bosatta i Helsingfors respektive Berlin, har nämligen där icke någon rätt att bilda egna kyrkliga kommuner. De får åtnöja sig med att kunna vinna anslutning till de där varande kyrk-

liga föreningarna, de s. k. utlandsförsamlingarna, vilka ekonomiskt understöddes av svenska staten och står under dennas beskydd.

Kollegiet hade därför bort i förevarande ärende i första hand hemställa, att Kungl. Maj:t måtte förordna om upplösning av de finska och tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg, varvid närmare föreskrifter bör meddelas om ett likvidationsförfarande rörande den egendom, som må tillhöra församlingarna.

Domkapitlet i Stockholm har i ett i ärendet avgivet förnyat yttrande tillstyrkt utredningsmannens förslag med den jämkningen, att finskspråkig svensk medborgare, som är född i Norrbottens finsktalande församlingar, bör erhålla rätt att genom anmälan vinna inträde i finska församlingen i Stockholm.

Majoriteten av *domkapitlet i Göteborg* har i ett i ärendet avgivet förnyat yttrande framhållit bland annat att, då det icke syntes troligt, att ett beslut om upplösning av tyska Göteborgsförsamlingen, vilket domkapitlet motsätter sig, kan ske förrän nuvarande kyrkoherden i församlingen avgått och då detta sannolikt dröjer ytterligare ett 20-tal år, det vore lämpligast att avvakta den framtida utvecklingen och upptaga frågan till slutligt avgörande först vid blivande vakans å ifrågavarande kyrkoherdetjänst.

Två ledamöter av domkapitlet (herrar Sjödahl och Ohlon) har uttalat, att de *dels* anslöte sig till kammarkollegiets förslag om upplösning av den tyska Göteborgsförsamlingen, *dels ock* i princip biträdde generaldirektören Svernes förslag om upplösning jämväl av de finska och tyska Stockholmsförsamlingarna. Därest de nationella församlingarna anses böra bibehållas, åberopade nämnda ledamöter vad de anfört i anslutning till domkapitlets tidigare yttrande i ärendet.

Statskontoret har funnit sig böra bestämt förorda, att särbestämmelserna rörande kyrkoskrivning i de s. k. nationella församlingarna upphäves, och i anslutning härtill framhållit följande.

Med en sådan åtgärd följer emellertid att dessa församlingar automatiskt kommer att upplösas. Därmed uppkommer även frågan om hur man skall förfara med de upplösta församlingarnas kyrkor och kyrkoegendom. Då denna fråga icke närmare utretts i betänkandet och en upplösning av församlingarna knappast synes böra komma till stånd, förrän klarhet härutinnan vunnits, får statskontoret föreslå, att församlingarna ej omedelbart upplöses utan att de i avvaktan på resultatet av en sådan utredning alltjämt får bestå och att nu endast den tvångsvisa anslutningen av svenska medborgare upphäves. En utredning i nämnda hänseende bör emellertid snarast komma till stånd.

Departementschefen.

Under 1500- och 1600-talen bildades, på grund av förekomsten av betydande finska och tyska befolkningsgrupper med evangelisk-luthersk trosbekännelse, i Stockholm en finsk och en tysk församling samt i var och en av städerna Göteborg, Malmö, Norrköping och Karlskrona en tysk församling. Tillkomsten av dessa s. k. nationella församlingar, som alla tillhörde svenska kyrkan och till en början åtnjöt ekonomiskt stöd av svenska staten, får ses mot bakgrunden av den evangelisk-lutherska kyrkans uppfattning, att gudstjänst skall hållas på det språk menigheten förstår. Av de sålunda bildade nationella församlingarna har de i Malmö, Norrköping och Karlskrona upplösts under 1800-talet.

Genom att helt försvenskade avkomlingar till de ursprungliga församlingsmedlemmarna i flera generationer kvarstod i de nationella församlingarna — något som ej torde ha varit avsett vid deras bildande — upphörde så småningom språkgemenskapen att vara grund för församlingsanslutningen. Redan vid mitten av 1700-talet torde församlingarna ha omfattat ett stort antal medlemmar, som varit kunniga även i svenska språket.

Sedan det visat sig nödvändigt att närmare reglera grunderna för medlemskap av församlingarna, utfärdade Kungl. Maj:t för finska och tyska församlingarna i Stockholm åren 1840 och 1841 samt för tyska församlingen i Göteborg år 1882 särskilda anslutningsbestämmelser, vilka fortfarande gäller. Nämnda bestämmelser, som torde ha inneburit ett lagfästade av dåvarande anslutningspraxis, kan sägas bygga på härstammingsprincipens grund, därvid en skillnad dock gjordes mellan äldre och yngre generationer. Sålunda skulle sådana — första eller andra generationen vanligen tillhörande — personer, som vore utländska medborgare eller blivit svenska medborgare genom naturalisation, vara skyldiga tillhöra nationell församling, medan sådana — andra generationen eller senare generation vanligen tillhörande — personer, som vore infödda svenska medborgare, skulle äga fritt välja mellan att kvarstå i nationell församling eller att övergå till territoriell församling.

De gällande anslutningsbestämmelserna innebär sålunda — enligt vad jag här sammanfattningsvis anført — att ej blott vissa *utländska* medborgare utan även vissa *svenska* medborgare är skyldiga att vid bosättning i Stockholm eller Göteborg tillhöra nationell församling. Nämnda tvångsanslutning har på vissa håll starkt kritiserats, och 1945 års riksdag har — i anledning av en i första kammaren väckt motion — hemställt om utredning, huruvida åtgärder borde vidtagas för tvångsanslutningens avskaffande. Ifrågavarande utredning har numera verkställts genom en av Kungl. Maj:t särskilt tillkallad utredningsman, vars betänkande i frågan därefter varit föremål för remissbehandling.

Utredningsmannens förslag går beträffande församlingsanslutningen ut på upphävande av tvångsanslutningen för svenska medborgare, bibehållande av densamma för utländska medborgare, viss utvidgning av den valfria anslutningsrätten för svenska medborgare, bosatta inom vederbörande städer (d. v. s. Stockholm och Göteborg), samt införande av anslutningsmöjlighet för vissa utländska och svenska medborgare, bosatta inom det stift vederbörande församling tillhör. Därjämte har utredningsmannen, som funnit de föreslagna anslutningsbestämmelserna nödvändiggör särskilda åtgärder för tryggande av de nationella Stockholmsförsamlingarnas ekonomi, angivit olika alternativ, som för detta ändamål kan ifrågakomma. Av dessa alternativ må nämnas anslutning till huvudstadens kyrkliga samfällighet — vilket av utredningsmannen förordats — samt bidrag ur kyrkofonden till prästlönerna och skatteutjämningsbidrag av statsmedel under en övergångstid. Utredningsmannen har vidare föreslagit, att den tyska församlingen i Göteborg skall vid nuvarande kyrkoherdens avgång upphöra som eget pastorat och i stället förenas med därvarande Kristine församling till ett pastorat, i vilket skall finnas bland annat en svensk- och tyskspråkig komminister med tjänstgöringsskyldighet företrädesvis i den tyska församlingen.

Vid remissbehandlingen av utredningsmannens förslag har, vad angår församlingsanslutningen, *dels* ifrågasatts bibehållande av eller endast mindre jämkning av de nuvarande bestämmelserna, *dels* tillstyrkts de föreslagna nya bestämmelserna, *dels* förordats i jämförelse med dessa snävare bestämmelser, innebärande bland annat borttagande av den valfria anslutningsrätten för svenska medborgare. Därjämte har förslag väckts om upplösning av tyska församlingen i Göteborg men även av finska och tyska församlingarna i huvudstaden. Även beträffande de av utredningsmannen framlagda ekonomiska och organisatoriska förslagen har vid remissbehandlingen framkommit delade meningar.

För egen del finner jag det icke möjligt att i vår tid bibehålla tvångsanslutning av svenska medborgare av finsk eller tysk börd till de nationella församlingarna, vilka genom namn, gudstjänstspråk, församlingsprästerskapets tillsättning och även eljest bär en viss utländsk prägel.

Enligt min mening bör ej heller valfrihet finnas för nyssnämnda svenska medborgare att tillhöra nationella församlingar. En sådan valfrihet strider nämligen mot den grundläggande principen för svenska medborgares — och här i riket bosatta utlänningars — församlingstillhörighet, som innebär tvångsanslutning till viss församling enligt territoriell eller personell grund. Något egentligt behov att för svenska medborgare av finsk eller tysk börd avvika från angivna princip torde ej heller föreligga. Att göra avsteg därifrån av språkliga skäl synes ej påkallat, då den som upptages till svensk medborgare i regel torde vara kunnig i svenska språket. Svenskspråkiga personers medlemskap av de nationella församlingarna synes dess-

utom vara emot dessas »fundation och stiftelse». Det lärer också få anses vara ett svenskt intresse, att naturaliserade personer, om de önskar aktivt deltaga i församlingslivet, gör detta i en territoriell församling, då deras försvenskning därigenom torde underlättas. Även från administrativa synpunkter torde förenklingar kunna vinnas genom att alla svenska medborgare enligt huvudregeln hänföres till de territoriella församlingarna.

Om sålunda svenska medborgare icke skall vara skyldiga eller äga rätt att tillhöra nationella församlingar, uppkommer frågan, huruvida dessa församlingar bör bibehållas och då endast för utländska medborgare. Såsom skäl för församlingarnas bibehållande skulle kunna åberopas — förutom traditionssynpunkter — att genom bibehållandet nämnda medborgare, som till stor del icke torde behärska svenska språket, skulle beredas möjlighet att även framdeles deltaga i gudstjänster och övrig verksamhet i en finsk- respektive tyskspråkig församling. Det har även framhållits, att medlemskap av en sådan församling skulle för här avsedda utländska medborgare förmedla övergången till svensk kulturmiljö. Beträffande sistnämnda synpunkt, vilken framhävts av utredningsmannen och kammarkollegiet, bör dock påpekas, att den givetvis ej kan gälla andra än dem, som mera aktivt deltagar i församlingslivet, och att den torde väsentligen minska i betydelse, om svenska medborgare icke skall vara anslutna till församlingarna.

Mot församlingarnas bibehållande synes å andra sidan flera vägande skäl kunna anföras. Framhållas kan sålunda, att ifrågavarande församlingar innebär undantag från den i Sverige tillämpade huvudregeln, att här bosatta utländska medborgare skall tillhöra de territoriella församlingarna. Nämnda regel gäller nämligen för alla utländska medborgare, som icke är av finsk eller tysk börd, liksom för de utländska medborgare av dylik börd, som är bosatta utanför Stockholm och Göteborg. De nationella församlingarna medför också, enligt vad jag inhämtat, påtagliga administrativa nackdelar, i första hand för huvudstadens uppboordsorgan. Vidare må påpekas att, även om många av ifrågavarande utlänningar betraktar det som en förmån att få tillhöra en nationell församling, andra av dem kan ha en motsatt uppfattning, vilket också i kända fall kommit till tydliga uttryck. De bakomliggande orsakerna till en dylik uppfattning kan vara skiftande. Såsom exempel härpå må nämnas motiv av övervägande politisk natur och det ganska vanliga förhållandet, att en utländsk medborgare har inflyttat till Sverige i avsikt att stanna och därför önskar omedelbart vinna samhörighet med landets egna medborgare. Av nu angivna skäl synes en ovillkorlig anslutning av utländska medborgare till de nationella församlingarna icke böra fortsättningsvis ifrågakomma. Om sålunda församlingsanslutningen framdeles icke bör göras obligatorisk ens för utländska medborgare, följer därav att de nationella församlingarna, om de bibehållas, kommer att intaga en mer utpräglad särställning i förhållande till övriga försam-

lingar än för närvarande. De senare är nämligen — såsom förut framhållits — helt konstituerade på tvångsanslutningens princip, medan de nationella församlingarna ytterst skulle vila på frivillighetens grund. Sistnämnda förhållande skulle för dessa församlingar vidare medföra, att anslutningens omfattning bleve högst osäker. Med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna härav och jämväl av att inga svenska medborgare framdeles skulle tillhöra nämnda församlingar framstår det som uppenbart, att dessa församlingar icke kan bibehållas utan att samtidigt vara anslutna till vederbörande kyrkliga samfällighet eller tillförsäkrade motsvarande ekonomiskt stöd. Till belysning av det sagda kan framhållas, att enligt en av utredningsmannen verkställd undersökning samtliga svenska medborgares utträde ur ifrågavarande församlingar skulle medföra, att skatteunderlagen enligt 1945 års taxering skulle minska för finska församlingen i Stockholm med 72 procent, för tyska församlingen där med 78 procent och för tyska församlingen i Göteborg med 89 procent. Det kan visserligen framhållas, att antalet finska och tyska medborgare i dessa städer sedan angivna tidpunkt väsentligt ökats, men samtidigt bör understrykas, att denna ökning säkerligen sammanhänger med arbetsmarknads- och andra förhållanden, vars fortvaro måste bedömas såsom ytterst oviss.

Av vad jag förut anfört framgår, att starka principiella och praktiskt-administrativa skäl kan åberopas mot de nationella församlingarnas bibehållande såsom speciella församlingar för vissa utländska medborgare. Härtill kommer att dessa församlingar icke kan tänkas i fortsättningen utgöra självständiga enheter i ekonomiskt hänseende utan med stor sannolikhet måste understödjas med skattemedel, uttagna av andra än församlingarnas egna medlemmar. Från nu angivna synpunkter är jag därför böjd att förorda de nationella församlingarnas upplösning, även om detta av skäl, vartill jag i det följande återkommer, icke kan ske omedelbart. I anslutning till detta mitt ställningstagande vill jag emellertid framhålla, att av församlingarnas upplösning ej följer, att särskilda anordningar med avseende å gudstjänst icke skulle kunna vidtagas för här avsedda finsk- och tyskspråkiga utlänningar. Frågan om dylika anordningars vidtagande får emellertid prövas under beaktande av flera olika omständigheter, bland annat ifrågavarande befolkningsgruppers framtida storlek. Beträffande frågans organisatoriska sida vill jag i detta sammanhang inskränka mig till att peka på det sätt, varpå motsvarande fråga lösts i Norrbottens tvåspråkiga församlingar, i vilka finnes anställda präster kunniga i såväl svenska som finska språket.

Såsom jag i min redogörelse för de nationella församlingarnas nuvarande organisation framhållit, innehar de i dessa församlingar anställda kyrkoherdarna av Kungl. Maj:t utfärdade fullmakter å sina tjänster. I den för kyrkoherden i tyska Göteborgsförsamlingen givna fullmakten har intagits ett förbehåll om skyldighet för honom att av organisatoriska skäl låta

sig förflytta till annan församlingsprästerlig tjänst. De för kyrkoherdarna i finska och tyska Stockholmsförsamlingarna utfärdade fullmakterna innehåller däremot icke något motsvarande förbehåll. Även om dessa båda kyrkoherdar likväl skulle kunna förflyttas till annan prästerlig tjänst eller om de finnes böra överföras på någon slags indragningsstat, är ifrågasvarande befattningshavare i varje fall garanterade den rätt till avlöningsförmåner, som innefattas i fullmakterna. Motsvarande gäller beträffande kyrkoherden i tyska Göteborgsförsamlingen, därest han förflyttas till lägre församlingsprästerlig tjänst. Någon utredning om huru de organisatoriska och ekonomiska frågor, som rör kyrkoherdetjänsternas nuvarande innehavare, skall lösas vid församlingarnas avveckling föreligger icke. Ej heller åtskilliga andra frågor, som är förknippade med församlingarnas upplösning, är närmare utredda. Flera av dessa senare frågor är av ekonomisk natur och av komplicerad beskaffenhet. Det synes mig därför nödvändigt, att en utredning beträffande här berörda frågor verkställas, innan en upplösning av församlingarna kan ske.

I avvaktan på församlingarnas upplösning synes mig emellertid angeläget, att nu gällande anslutningsbestämmelser revideras. Vid denna revision av bestämmelserna bör tillämpas i huvudsak följande grunder. De svenska medborgare, som vid tidpunkten för de ändrade bestämmelsernas ikraftträdande är medlemmar av församlingarna, skall äga rätt att kvarstå i dessa, så länge de är bosatta i respektive städer. Inga svenska medborgare skall emellertid vara skyldiga eller äga rätt att efter nämnda tidpunkt inträda i församlingarna. Finska och tyska medborgare av evangelisk-luthersk trosbekännelse, som är bosatta i respektive städer, skall vara skyldiga att tillhöra församlingarna, därest ej domkapitlet på grund av föreliggande särskilda omständigheter annat medgiver. Beträffande andra utlänningar skall gälla, att de som vid förenämnda tidpunkt är medlemmar av församlingarna skall äga kvarstå i dessa, så länge de är bosatta i respektive städer. Vidare skall utlänningar, som icke är finska eller tyska medborgare men är finsk- eller tyskspråkiga, äga rätt att efter anmälan inträda i församlingarna, därest de är av nyssnämnd trosbekännelse och är bosatta i respektive städer. Barn (även adoptivbarn) till föräldrar, som är medlemmar av församlingarna, skall, så länge de är under 18 år och vistas i föräldrahemmet, tillhöra samma församling som föräldrarna, eller om dessa tillhör olika församlingar, den församling vårdnadshavarna (vårdnadshavaren) bestämmer. Vad här sagts skall icke gälla för sådan person, som enligt särskilda bestämmelser skall kyrkobokföras i hovförsamlingen eller i militär församling. De ändrade bestämmelserna — som i sin tur kan föranleda att Kungl. Maj:t bör jämka nu inom församlingarna tillämpade grunder för rösträtt — bör träda i kraft vid tidpunkt, som Kungl. Maj:t bestämmer.

Av skäl som kammarkollegiet anfört anser jag att de av mig nu förordade anslutningsbestämmelserna kan utfärdas i administrativ ordning. Då emellertid de nya bestämmelserna — såsom jag strax skall närmare beröra — aktualiserar frågan om ekonomiskt stöd åt de nationella Stockholmsförsamlingarna samt förutsättningarna för detta stöd sammanhänger med anslutningsbestämmelsernas utformning, synes grunderna för dessa böra underställas riksdagens godkännande.

Därest anslutningsbestämmelserna utformas enligt nu angivna grunder, torde man få räkna med, att församlingarnas medlemstal kan komma att under vissa förutsättningar avsevärt sjunka, vilket i sin tur påverkar församlingarnas skatteunderlag. För de båda nationella Stockholmsförsamlingarna, vilka icke tillhör huvudstadens kyrkliga samfällighet, kan en inträdd minskning av skatteunderlagen medföra, att utdebiteringen måste höjas väsentligt över den nuvarande. Önskvärt vore därför, att möjlighet finnes att vid minskning av församlingarnas skatteunderlag lämna dem ekonomiskt stöd, så att utdebiteringen icke stiger på nyss angivet sätt. Utredningsmannen har — visserligen från andra utgångspunkter — diskuterat olika alternativ för dylikt stöd, för vilka jag tidigare redogjort. Under förhandenvarande förutsättningar synes mig lämpligast att ekonomiskt stöd, i mån av behov, gives i form av bidrag till prästlönerna ur kyrkofonden. Framhållas bör, att ett mindre lönetillskott ur kyrkofonden redan utgår till kyrkoherden i finska församlingen i Stockholm. Någon ändring av kyrkofondslagen för att de föreslagna lönebidragen skall kunna utgå ur kyrkofonden är ej erforderlig. Dessa synes nämligen kunna bestridas ur kyrkofonden jämlikt 6 § andra stycket 4) nämnda lag. Emellertid måste riksdagens godkännande av grunderna för lönebidragen inhämtas. Jag förordar därför, att Kungl. Maj:t utverkar riksdagens bemyndigande att under förut angivna förutsättningar bevilja ifrågavarande församlingar bidrag ur kyrkofonden högst med belopp motsvarande avlöningen till i församlingarna anställda präster.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna de grunder för medlemskap av finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg, som jag i det föregående förordat, samt att medgiva, att bidrag till avlöande av i finska och tyska församlingarna i Stockholm anställda präster må utgå ur kyrkofonden enligt grunder, som jag likaledes i det föregående förordat.

Kungl. Maj:ts proposition nr 205.

Vad departementschefen sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt behagar Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnar, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars Ingvar.